

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра логопедії

Кононенко Анастасія Сергіївна

**РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ II РІВНЯ**

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта (Логопедія. Спеціальна психологія)
Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ Л.В. Мороз,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії
«____» _____ 2021 року

Виконавець

_____ А.С. Кононенко
«____» _____ 2021 року

СУМИ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ТА ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	8
1.1. Загальне недорозвинення мовлення як провідне порушення мовленнєвого розвитку дітей.....	8
1.2. Єдність розвитку мовлення і дрібної моторики в онтогенезі.....	19
1.3. Наукові і методичні розробки, що спрямовані на розвиток дрібної моторики.....	26
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	30
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ВІКОМ 4-5 РОКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	31
2.1. Методика і перебіг констатувального етапу дослідження сформованості дрібної моторики у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.....	31
2.2. Стан розвитку дрібної моторики в дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення.....	42
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	48
РОЗДІЛ III. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ II РІВНЯ.....	49
3.1. Розробка методики розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.....	50
3.2. Аналіз ефективності експериментальної методики.....	63

3.3. Розробка розвивальної дошки «Bizyboard».....	66
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III.....	70
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Актуальність проблеми. Дрібна моторика є досить важливою складовою у формуванні мовлення дитини, а проблема розвитку мовлення дітей віком 4-5 років із його загальним недорозвиненням залишається актуальною вже багато років, оскільки саме в цьому віці малюк активно пізнає довкілля, набуває комунікативних навичок, цікавиться осмисленим мовленням і спілкуванням.

Під дрібною моторикою ми розуміємо здатність дітей маніпулювати дрібними предметами, передавати предмети з руки в руку, за допомогою скоординованих рухів кісткової, нервової і м'язової систем організму.

Розвиток мовлення дітей у нормі та патології проходить за одними і тими самими механізмами та має однакові етапи розвитку. Однак існують певні відмінності, щодо мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення, які висвітлено у працях таких дослідників: Н. Токудзиро, Р. Левіна, Л. Лопатіна, Т. Візель, М. Жинкін, М. Зейман, В. Шкловський, Ю. Флоренська, Ю. Поворинський, М. Хватцев, С. Ляпідевський, Е. Шевцова, О. Корнєв, М. К. Шеремет.

До дрібної моторики належать навички роботи пальців із дрібними деталями, а саме: письмо, робота з дрібними деталями, гра на музичних інструментах, пальчикові ігри.

Дослідженням проблеми розвитку дрібної моторики у різні часи займалося чимало науковців (Н. А. Бернштейн, В. М. Бехтерева, М. М. Кольцова, О. Р. Лурія, Є. М. Мастюкова, В. О. Сухомлинський та ін.). Це дало змогу виявити зв'язок дрібної моторики дитини з її нервовою системою, зоровим аналізатором, увагою, мовленням, пам'яттю та сприйняттям дитини.

Ученими доведено, що рівень розвитку дрібної моторики безпосередньо впливає на розвиток мовлення та інтелектуальних можливостей дитини.

Ще давньогрецький філософ Аристотель відзначив: «Рука – це інструмент над усі інструменти», а німецький філософ І. Кант стверджував: «Рука – це своєрідний зовнішній мозок».

Розвиток дрібної моторики починається з перших місяців життя, від найпростіших ігор дитини з власними руками до поетапного ускладнення: подальшого тримання предметів і набуття вміння правильно тримати ложку.

Загальне недорозвинення мовлення у дітей супроводжують різні мовленнєві розлади, внаслідок яких страждають усі компоненти мовлення.

Розвиток дрібної моторики, є передумовою розвитку предметних і практичних дій. Саме від них залежить ігрова, пізнавальна та навчальна діяльність. Це зазначали у своїх працях Д. Б. Ельконін, П. Я. Гальперін, Л. Ф. Обухова, М. М. Кольцова, І. М. Сеченов, І. П. Павлов.

Отже, попри наявність численних досліджень, проблема порушення розвитку дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення є актуальною й потребує подальшого дослідження.

Об'єкт дослідження – дрібна моторика дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Предмет дослідження – розвиток дрібної моторики у дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці методики розвитку дрібної моторики у дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення.

Завдання дослідження:

1. проаналізувати науково-теоретичну й методичну літературу за темою дослідження.
2. Виявити рівень розвитку дрібної моторики у дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.
3. Розробити та науково обґрунтувати методику розвитку дрібної моторики дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня з використанням розвивальної дошки.
4. Провести експериментальну перевірку ефективності методики формування дрібної моторики у дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Методи дослідження: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, опис, пояснення, спостереження, прогнозування, перевірка прогнозу, дослідження.

Елементи наукової новизни: створено методику розвитку дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня, що передбачала використання розвивальної дошки як активного засобу підвищення ефективності розвитку дрібної моторики.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні розробленої методики у закладі соціального захисту населення для підвищення ефективності розвитку дрібної моторики зазначеної категорії осіб.

База дослідження: Зіньківський дитячий будинок-інтернат ім. О. В. Сняговського, Зіньківського району, Полтавської області.

Апробація результатів магістерської роботи здійснювалася шляхом упровадження розробленої методики розвитку дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня на базі Зіньківського дитячого будинку-інтернату ім. О. В. Сняговського протягом 2020 – 2021 н. р.

Публікації:

1. Кононенко А. С. Проблема розвитку мовлення та дрібної моторики у дітей дошкільного віку із ЗНМ / А. С. Кононенко, Л. В. Мороз // Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії : м-ли V Всеукр. студ. наук.-практ. конф (25 травня 2021 рік, м. Суми). – Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. – С. 18-21.

2. Кононенко А. С. Розвиток дрібної моторики у дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня / А. С. Кононенко, Л. В. Мороз // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали X Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції» (18 листопада 2021 рік, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С.П. – С. _____ (прийнято до друку).

Структура та обсяг роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини з висновками до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури, що налічує 49 пунктів. Основний

зміст роботи викладено на 76 сторінках, що збагачено поданими у тексті діаграмами (8 рисунків), та таблицями (9 таблиць).

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ТА ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

1.1. Загальне недорозвинення мовлення як провідне порушення мовленнєвого розвитку дітей

Рухи пальців та кистей рук дитини мають особливе розвивальне значення. Кисті новонароджених завжди стиснені в кулачки і, якщо дорослий вкладає вказівний палець у долоньку дитини, вона міцно його стискає. Але ця маніпуляція виконується більше на рефлексорному рівні і не є дією, що нею керують вищі мозкові функції. Ученими доведено, що чим частіше у дитини виявляється хапальний рефлекс, тим ефективніший її емоційний та інтелектуальний розвиток.

Японський лікар Н. Токудзиро запевняв, що на пальцях рук існує велика кількість рецепторів, які спрямовують імпульси до центральної нервової системи. За наповненістю акупунктурними зонами кисть людини не поступається вуху і стопі. Східними медиками було встановлено, що масаж великого пальця активізує функції головного мозку. У працях В. М. Бехтерева обґрунтовано вплив маніпуляцій руками, на функції вищої нервової системи [46].

У наш час пошук шляхів, успішного подолання мовленнєвих вад є доволі актуальним.

Добре вивчено нейрофізіологічні механізми мовленнєвих порушень різної етіології, активно вивчаються лінгвістична структура мовленнєвого дефекту. Чимало вчених займаються вивченням недорозвинення мовлення в різних аспектах: психолого-педагогічному, психолого-лінгвістичному, медико-педагогічному, клінічному (Р. Левіна, Л. Лопатіна, О. Мастюкова та ін.) [27].

Уперше явище загального недорозвинення мовлення було теоретично обґрунтовано завдяки багатоаспектним дослідженням різних форм мовленнєвої патології в дітей дошкільного віку, проведеним професором Р. Левіною (Г. Каше, Г. Жаренкова, Н. Нікашина, Л. Спірова та ін.) у 50-60 – х роках минулого сторіччя.

Нейропсихологами, було з'ясовано, що причиною мовленнєвих порушень є відносна слабкість однієї із півкуль головного мозку [28]. Т. Візель, за результатами вивчення дитячої афазії наголошує, що саме конфлікт між півкулями головного мозку є причиною мовленнєвих розладів [9]. Такі науковці як М. Жинкін, М. Зейман, В. Шкловський вважають, що причиною мовленнєвих порушень є порушення взаємодії між корою головного мозку та підкорковими структурами. Логопеди та педагоги Ю. Флоренська, Ю. Поворинський, М. Хватцев, Е. Шевцова відносять порушення мовлення до неврозів [47].

Відхилення у розвитку мовлення почали розглядати, як порушення розвитку, що перебігають за законами ієрархічної будови вищих психічних функцій.

Загальне недорозвинення мовлення може спостерігатись при інших складних формах дитячої мовленнєвої патології: алалії, афазії, ринолалії, дизартрії, заїканні.

Сучасна логопедія пропонує під терміном «недорозвинення мовлення» розуміє якісно більш низький рівень сформованості певної мовленнєвої функції або мовленнєвої системи в цілому. За словами О. Корнєва недорозвинення мовлення, не може бути самостійним порушенням, а виступає цілісним однорідним розладом з єдиним патогенезом і механізмами. Зазвичай це сукупність кількох синдромів, які відрізняються за механізмами. У «Понятійно-термінологічному словнику логопеда» за редакцією В. Селіверстова порушення мовлення описується як відхилення від норми, прийнятої в певному мовленнєвому середовищі [36, с. 283].

У підручнику «Логопедія» М. К. Шеремет (2015) під загальним недорозвиненням мовлення розглядають таку форму мовленнєвої аномалії, за якої порушено формування всіх компонентів мовлення у дітей із нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом, що належать як до звукової, так і до смислової сторони мовлення [48, с. 235].

На підставі зазначеного можна зробити висновок, що загальне недорозвинення мовлення може бути вираженим в різному ступені: від повної відсутності мовленнєвих засобів спілкування до розгорненого мовлення з окремими елементами лексико-граматичного та фонетичного недорозвинення.

До загального недорозвинення мовлення можуть призводити різні внутрішні та зовнішні фактори, несприятливі впливи упродовж внутрішньоутробного розвитку, під час пологової діяльності (пологова травма, асфіксія) й у перші роки життя дитини. Причини виникнення даного відхилення подано в табл.1.1. [10].

Таблиця 1.1.

Причини виникнення загального недорозвинення мовлення

Під час внутрішньоутробного розвитку	• інтоксикації; • токсикоз вагітної; • порушення кровообігу плода; • кисневе голодування; • вживання заборонених під час вагітності препаратів; • шкідливі звички матері під час вагітності.
Під час пологів	• мозкові крововиливи та гематоми; • асфіксія; • пологові травми; • обвиття пуповиною;
У ранньому віці	• черепно-мозкові травми; • часті захворювання у перші роки життя; • нейроінфекції;

	• хронічні захворювання.
Соціальні чинники	• педагогічна занедбаність дитини; • несприятлива емоційна обстановка в сім'ї; • байдужість і жорстокість щодо дитини; • ігнорування затримки мовленнєвого розвитку.
Зовнішні чинники	• фізичні (проникаюча радіація, механічні дії); • хімічні (алкоголь, тютюнопаління, вживання наркотичних речовин); • біологічні (віруси, бактерії, отрута комах);
Внутрішні чинники	• вік батьків; • гормональні проблеми (резус-фактор, імунологічна несумісність); • сімейні форми патології (можуть бути спадковими та неспадковими, зумовленими побутованням сім'ї, спадковою схильністю).

Р.Є. Левіна виділяє три рівні мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення: перший, другий і третій [21].

Перший рівень мовленнєвого розвитку.

Мовленнєві компоненти спілкування є вкрай обмеженими. На даному рівні спостерігається майже повна відсутність мовлення, оскільки активний словник дітей складається з незначної кількості звуконаслідувань і звукових комплексів. Дитина переважно користується жестами та мімікою, часто використовує той самий набір слів на визначення предметів, дій, якостей, інтонацій та жестів, таким чином пояснюючи різницю запропонованих значень.

Другий рівень мовленнєвого розвитку.

Даний рівень характеризується підвищеною мовленнєвою активністю дитини. Спілкування з навколишнім світом здійснюється шляхом використання

постійного, але все ще спотвореного й обмеженого запасу загальноживаних слів.

Діти можуть відповісти на запитання за картиною, пов'язані з сім'єю, знайомими подіями життя.

Чітко виявляються всі компоненти мовленнєвої недостатності. Діти користуються лише простими реченнями з 2-3, рідше 4 слів. Словниковий запас значно менший за вікову норму: засвідчується незнання багатьох ознак, що позначають частини тіла, тварин та їхніх дитинчат, одягу, меблів, професій. На цьому рівні зустрічаються труднощі у визначенні розміру, кольору, та норми предметів.

Відзначаються грубі помилки у вживанні граматичних конструкцій:

- змішування відмінкових форм («їде автівку» замість «на автівці»);
- часте використання іменників у називному відмінку, а дієслів у інфінітиві або у формі 3-ї особи однини та множини теперішнього часу;
- використання форм числа та роду дієслів при утворенні іменникових форм однини та множини («пат стіця» – «п'ять стільців»);
- неузгодженість прикметників і числівників з іменниками.

У багатьох випадках коли контур слова відтворюється правильно, порушується звуконаповненість, що призводить до перестановки або пропуску складів та звуків.

Третій рівень мовленнєвого розвитку.

Цей рівень характеризується появою розгорненого фразового мовлення з елементами лексико-граматичного та фонетико-фонематичного недорозвинення.

На даному етапі діти вже можуть вживати усі частини мови, правильно будують прості граматичні форми, намагаються конструювати будувати речення. Покращується стан звуковимови, виникає все менше труднощів у називанні предметів, дій, ознак, якостей, добре знайомих їм із життєвого досвіду. Діти можуть вільно та впевнено розповідати про свою сім'ю, про себе, складають невеличкі оповіді за сюжетними картинками.

Однак при більш глибокому вивченні різних аспектів мовлення засвідчує, що всі компоненти мовлення: лексика, граматики, фонетика – залишаються недорозвиненими. Є присутнім аграматизм, відмічаються значні помилки в узгодженні числівників і прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку.

Розуміння зверненої мови стає більш наближеним до норми.

Деякі вчені (М. Савченко, Л. Ястребова, Л. Трофименко) виділяють *четвертий рівень загального недорозвинення мовлення*, або нерізко виражене загальне недорозвинення мовлення, оскільки за останні роки відмічається значне збільшення дітей з мовленнєвими вадами, які приходять до школи після масових дитячих садків. Дане порушення ставлять дітям після 5 років 6 місяців — 6 років, після 1 року корекційної роботи з III рівнем загального недорозвинення мовлення.

Усне мовлення у дітей із IV рівнем загального недорозвинення мовлення максимально є наближеним до норми [48]. Такі діти не мають порушень звуковимови, фіксується лише недостатнє диференціювання звуків. У них відзначається млява артикуляція та невиразна дикція; словниковий запас використовується недостатньо точно. Лексичні помилки виявляються у заміні слів, близьких за значенням, за ситуацією, в споріднених словах. Стійкими залишаються помилки при вживанні іменників зі зменшено-пестливими суфіксами, іменників, що характеризують емоційно-вольовий і фізичний стан особи. Привертають увагу також порушення логічної послідовності у зв'язному мовленні, зосередженість на другорядних деталях, пропуски. Структура складних речень є спрощеною [44].

Т. Філічева, також виділяє четверту групу загального недорозвинення мовлення, якій притаманний розвиток діалогів, удосконалення зв'язного мовлення, практичне засвоєння грамоти на тлі окремих проблем у розвитку лексики та граматичного ладу. Помилки на перший погляд здаються несуттєвими, однак усі разом вони ставлять дитину в скрутне становище під час навчання письма і читання. Навчальний матеріал сприймається погано,

рівень його засвоєння є дуже низький, через що граматичні правила не засвоюються [9].

У підручнику М. К. Шеремет «Логопедія» виокремлено чотири рівні загального недорозвинення мовлення, що відображають типовий стан його компонентів, зокрема лексичного [48, с. 246].

Загальне недорозвинення мовлення не можна вважати самотійною проблемою, оскільки у мовленнєвій патології можна виділити зв'язок як із первинним порушенням, так і з вторинним. У дітей відзначаються порушення пам'яті, мислення, уяви, уваги, внаслідок чого ускладнюється розвиток мовлення, що нерідко призводить до комунікативної та інформаційної ізоляції дитини та негативно позначається на розвитку її мислення і мовлення [31].

Розвиток словника дитини тісно зв'язаний, з одного боку, з розвитком мислення й інших психічних процесів, а з іншої сторони, з розвитком усіх компонентів мовлення: фонетико-фонематичного й граматичного ладу мовлення[26].

За допомогою мовлення дитина позначає те, що доступно її розумінню, Тому в її словнику рано з'являються слова з конкретними значеннями, пізніше — узагальнювальні.

У логопедії під терміном «онтогенез мовлення» прийнято позначати період формування мовлення людини, від її перших мовленнєвих актів до того досконалого стану, за якого рідна мова стає повноцінним знаряддям спілкування й мислення.

Розвиток лексики в онтогенезі зумовлений також розвитком уявлень дитини про довкілля. Коли дитина знайомиться з новими предметами, явищами, ознаками предметів і дій, збагачується її словник. Знайомство дитини з навколишнім світом відбувається в процесі немовленнєвої та мовленнєвої діяльності за безпосередньої взаємодії з реальними об'єктами та явищами, а також завдяки спілкуванню з дорослими [41; 3]. У табл. 1.2. висвітлено розвиток мовлення у нормі та патології.

Таблица 1.2.

Розвиток мовлення у нормі та патології

Вік	Норма	Патологія
3 роки	У середньому знає приблизно 1000 слів, а ближче до кінця дошкільного віку — приблизно 3,5-5 тис. слів. За умов нормального розвитку в 3-4 роки дитина знає способи мовленнєвого порозуміння з дорослими й активно їх використовує. Сформоване фразове емоційно-образне мовлення. Переказ простих віршів і казок.	Відсутність фрази, пізніша її поява (після 3 років). Розуміння мовлення обмежене. Мовлення може бути повністю відсутнє.
4 роки	Подальше зміцнення артикуляційного апарата: рухи м'язів, які беруть участь у творенні звуків стають координованими. Зокрема зміцнення м'язів кінчика язика сприяє правильній вимові без пом'якшення твердих приголосних. Діти починають правильно вимовляти слова зі збігом двох-трьох приголосних,	У цьому віці діти не завжди можуть керувати своїм голосовим апаратом: змінювати висоту голосу, темп мовлення; іноді на запитання дорослого відповідають тихо, хоча з однолітками розмовляють голосно. Діти передають інтонацію адекватно ситуації спілкування. Вдосконалюється мовленнєвий слух дітей, вони помічають неправильну вимову однолітків, однак у цьому віці ще не

	наближуються до норми і чіткіше вимовляють свистячі звуки, починають вимовляти звуки [ц], [ш], [ж], [ч], [л], [р].	усвідомлюють причини неправильного звукового оформлення слів, хоча на слух легко розрізняють близькі за звучанням слова. Наприкінці четвертого року життя вимова дітей значно поліпшується, закріплюється правильна вимова свистячих звуків, проте в більшості звуковимова ще недосконала.
5 років	Зменшується кількість перестановок складів, пропусків звуків, зникає загальне їх пом'якшення, з'являється правильна (хоча й нестійка) вимова шиплячих звуків і [р]. (Рариса — Лариса, жамок — замок, шама — сама).	Часто стикаються із труднощами звуковимови у словах, насичених різними приголосними, наприклад свистячими та шиплячими водночас. Це пояснюється тим, що діти ще не завжди виразно сприймають звуки на слух або нечітко диференціюють їх у власному мовленні.

Л. С. Виготським було визначено, що первісною функцією мовлення дитини виступає встановлення контакту з навколишнім світом, функція повідомлення. Дитина раннього віку діє спільно з дорослим, і тому її спілкування ситуативне [8].

Л. С. Виготський дійшов висновку, що для дитини мова є засобом спілкування, тому вона опановує нею практично, не усвідомлюючи її загальні закономірності. Тобто вчений описує процес мовлення дитини, як навичку мовленнєвого вміння, але вона не знає, про це. «Ці операції не усвідомлені, вона володіє ними спонтанно, в певній ситуації автоматично». Завдяки

практичному ставленню дитини до мови як засобу спілкування з дорослими у неї формуються «життєві» поняття про рідну мову, на основі яких дитина легко оперує її фонемами, словниковим запасом, правильною граматичною будовою мови» [25; 32].

Водночас у психологічній та психолінгвістичній літературі підкреслюють, що передумови розвитку мовлення визначаються двома процесами, одним із яких є немовленнєва предметна діяльність дитини, тобто розширення зв'язків з навколишнім світом через його чуттєве сприйняття [25].

Другим важливим чинником розвитку мовлення, зокрема й збагачення словника, є мовленнєва діяльність дорослого та їхнє спілкування з дитиною. Початкове спілкування дорослого з дитиною має однобічний і емоційний характер спонукаючи дитину контактувати із дорослим та висловлювати свої потреби. Згодом спілкування дорослих спрямовується на залучення дитини до знакової системи за допомогою звукової символіки. Дитина свідомо «підключається» до мовленнєвої діяльності свідомо та долучається до спілкування за допомогою мовлення.

З огляду на це розвиток лексики багато в чому піддається впливу того соціального середовища, у якому виховується дитина. Вікові норми щодо словникового запасу однолітків значно коливаються залежно від соціального і культурного рівня сім'ї, оскільки словник формується в процесі спілкування в першу чергу із батьками.

Питанням розвитку лексики дитини присвячено багато ґрунтовних досліджень, у яких даний процес висвітлюється в різних аспектах: психофізіологічному, психологічному, лінгвістичному, психолінгвістичному.

Формування мовлення й оволодіння словом на ранніх етапах розвитку різнобічно розглянуто у працях М. М. Кольцова, Є. Н. Винарської, Н. І. Жинкіна, Л. С. Виготського, А. А. Леонтьєв, Д. Б. Ельконін.

Наприкінці першого – на початку другого року життя дитини словесний подразник набуває поступово більшого значення. На початковій стадії реакція на нього має вигляд орієнтовного рефлексу. Надалі відбувається формування

рефлексу другого порядку. Дитина починає наслідувати. Багаторазове повторення нового слова сприяє його засвоєнню як компонента в загальному комплексі подразників. У мовленні дитини з'являються перші нерозчленовані слова, так звані лепетні, що складаються в основному з ударних складів. Цей етап розвитку дитячого мовлення у літературі називається стадією «слово-речення».

Згодом у віці від 1,5 до 2 років, у дитини відбувається розчленовування комплексів на частини, які по-різному поєднуються між собою («Катя бай», «Катя ляля»). У цей час починає швидко збільшуватися словниковий запас, який до кінця другого року життя дитини складає приблизно 300 слів – різних частин мови [26].

Розвиток мовлення в дитини відбувається у напрямі його предметної співвіднесеності, та напрямі розвитку значення. Проаналізувавши розвиток значення слова в онтогенезі, Л. С. Виготський зазначав: «Мовлення і значення слів розвиваються природним шляхом, й історія того, як психологічно розвиваються значення слова, допомагає певною мірою з'ясувати, як відбувається розвиток знаків, як у дитини природно виникає перший знак, як на основі умовного рефлексу відбувається опанування механізмом позначення» [8].

Розвиток зв'язку між мовленнєвими знаками й дійсністю є центральним процесом під час формування мовленнєвої діяльності в онтогенезі. На початковому етапі опанування мовленнєвими знаками назва предмета є його властивістю. Л. С. Виготський назвав цей період розвитку значення слова «подвоєнням предмета». На перших стадіях знайомства зі словом дитина ще не може засвоїти його в «дорослому» значенні. Ідеться про феномен неповного опанування значенням слова, тому що спочатку дитина розуміє слово як назву конкретного предмета, а не як назву класу предметів.

1.2.Єдність розвитку мовлення і дрібної моторики в онтогенезі.

На сьогодні досить часто спостерігається затримка мовлення у дітей, які не мають порушення слуху, зору та уражень центральної нервової системи. Тому належну увагу треба приділити розвитку дрібної моторики, оскільки мовленнєвий (Центр Брока) та руховий (Центр Верніке) центри знаходяться поруч. Чимало випадків свідчать про те, що, стимулюючи руховий центр, можна скоректувати роботу мовленнєвого.

Прості рухи рук допомагають розслабити не тільки кисті, а й губи, подолати мозкову втому. Завдяки їм покращується вимова багатьох звуків, а отже відбувається розвиток мовлення. Відомий дослідник дитячого мовлення М. М. Кольцова наголошує: «Рухи пальців рук історично, в ході розвитку людства, виявилися тісно пов'язаними з мовленнєвою функцією». Оскільки вихідною формою спілкування перших людей було саме жестове, особлива роль відводилася рукам, розвиток функцій рук і мовлення відбувався паралельно. Приблизно так само відбувається розвиток мовлення й у дитини. Спочатку розвиваються рухи пальців, а згодом з'являється артикуляція звуків і складів. Усі подальші мовленнєві вдосконалення напряду залежать від рівня розвитку дрібної моторики. Отже, «маємо всі підстави розглядати кисть руки як орган мовлення – такий самий, як і артикуляційний апарат. Із цього погляду проєкція рук є ще однією мовленнєвою зоною мозку», — стверджує М.М.Кольцова [46;11].

Формування у дитини правильного мовлення є доволі складним процесом, оскільки їй потрібно навчитися керувати мовленнєвими органами мовлення, сприймати звернене до неї мовлення, контролювати власне мовленням й мовлення інших.

Дослідники Інституту фізіології дітей та підлітків Академії психологічних наук з'ясували, що рівень розвитку психічних процесів залежить від ступеня сформованості дрібної моторики рук. У працях В. М. Бехтерева, О.М. Леонтьєва, О.Р. Лурії, Н.С. Лейтеса, П.Н. Анохіна доведено вплив

сформованості тіла на рівень розвитку вищих психічних функцій та мовлення. На підставі численних досліджень та обстежень дітей було виявлено таку закономірність: якщо розвиток рухів пальців відповідає віку, то і мовленнєвий розвиток перебуває в межах норми, але якщо помічені порушення рухів пальцями, тоді затримується і мовленнєвий розвиток (Л. В. Фоміна) [38].

Педагогічна література дозволяє ознайомитися з проблемами розвитку дрібної моторики, особлива увага приділяється комплексу заходів, що сприяють розвитку рухливості пальців рук. Зокрема, С.Є. Гавриліна, Н. Л. Кутявіна, І. Г. Топоркова, С. В. Щербиніна у праці «Розвиваємо руки, щоб учитися писати і красиво малювати» [13] автори наголошують, що розвитком дрібних м'язів кистей рук у дітей потрібно починати займатися систематично та безперервно з року до самої школи, і рекомендують малюкам доступні вправи. В праці приділено багато уваги пальчиковій гімнастиці, виконання якої супроводжується віршованою промовою. Такі вправи на узгодження віршованого мовлення з рухами пальців рекомендує і В.В. Цвинтарний у посібнику «Граємо пальчиками й розвиваємо мову» [45], вказуючи, що вони активізують дрібну моторику рук, виробляють спритність та вміння керувати власними руками, розвивають координацію і мовлення.

Невропатолог і психіатр В.М. Бехтерев підкреслював, що рухи руки завжди були тісно пов'язані з мовленням і сприяли його розвитку. Для початку розвиваються дрібні рухи пальців рук, а потім з'являється артикуляція слів; подальше вдосконалення мовленнєвих реакцій полягає в прямій залежності від тренуваності пальців. Англійський психолог Д. Сілі надавав великого значення «творчій праці рук» як засобу розвитку мислення й мовлення [9].

Видатний педагог В. О. Сухомлинський зазначав: «Витоки здібностей і обдарувань дітей перебувають на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, йдуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки». Це абсолютно справедливо, адже саме кисть руки має найбільший вплив у моторній зоні кори головного мозку [39].

Учений І.П. Павлов надавав велике значення тактильним відчуттям, доводячи, що вони сприяють формуванню мовленнєвого центру. Якщо кора головного мозку добре розвинена, то досконаліше й мовлення, а отже, й мислення.

Розвиток тонких рухів пальців рук не тільки стимулює загальний розвиток дитини, але й сприяє подоланню і профілактиці мовленнєвих порушень. Навіть якщо мовлення дитини розвивається без особливостей, необхідно дбати про вдосконалення тонких рухів пальців рук; якщо ж є відставання в мовленнєвому розвитку, на тренування пальців необхідно звернути особливу увагу.

Для розвитку дрібної моторики корисні такі вправи:

- перебирати пальцями, крутити бруски або олівець;
- застібати і розстібати гудзики різного розміру;
- плести кіски із жорстких ниток;
- малювати та штрихувати олівцями;
- грати в пальчикові ігри.

Переважно в роботі з розвитку дрібної моторики рук педагоги радять використовувати пальчикові ігри таких видів:

- фольклорні пальчикові ігри;
- пальчикові ігри з авторським текстом;
- ігровий пальчиковий масаж [11].

Із зазначеного випливає що розвиток мовлення напряму пов'язаний із мовленнєвим і руховим центрами кори головного мозку. Завдяки стимуляції одного центру відбувається активізація іншого. Розвиток дрібної моторики та мовлення залежать один від одного. Маніпулятивна діяльність стимулює мовленнєвий розвиток, а використання матеріалів для розвитку мовлення розвиває артикуляційну моторику. Чим точнішою є координація рухів тим краще розвивається гнучкість, точність рухів, окомір. Усі заходи активізують роботу кори головного мозку і мислення.

Під дрібною моторикою вчені розуміють навички роботи руками і пальцями, наприклад, зав'язування шнурків, малювання, письмо, відкривання коробочок та ін. Подібні навички розвиваються з урахуванням фізичних параметрів дитини (сила м'язів плечового поясу і координація м'язів тулуба) впродовж певних вікових періодів. Необхідно розуміти, що кожна зі стадій розвитку дрібної моторики засвідчує, що попередні були успішними.

Н. А. Бернштейн зауважує: «Природний онтогенез моторики складається з двох різко різночасових фаз. Першою фазою є анатомічне дозрівання центрально-нервових субстратів, яке закінчується до 2-2,5 років. Друга ж фаза, що сягає іноді далеко за межі віку статевого дозрівання, – це фаза функціонального дозрівання і налагодження роботи координаційних рівнів. У цій фазі розвиток моторики не завжди відбувається прямо прогресивно: в деякі моменти і щодо певних класів рухів (тобто рівнів) можуть відбуватися тимчасові зупинки й навіть регреси, що створюють складні коливання пропорцій і рівноваги між координаційними рівнями» [4].

Науковцями було виявлено такі основні навички дрібної моторики, набуті дитиною на різних етапах формування мовлення:

Дитина до 6 місяців:

- рефлексивно охоплює предмети;
- цілеспрямовано починає тягтися до предметів;
- тримає предмети обома руками.

Негативні наслідки у випадку, якщо навички не розвинені:

- низький рівень розвитку м'язів та їх координації;
- пізно починає самостійно гратися;
- органи чуттів затримуються у розвитку.

Дитина в 6-12 місяців:

- бере предмети в руку та може класти їх до рота;
- свідомо віддає предмети;
- може брати предмети великим і вказівним пальцями;

- тримає предмети двома пальцями;
- перекладає предмети з однієї руки в іншу;
- кидає й піднімає іграшки самостійно.

Негативні наслідки у випадку, якщо навички не розвинені:

- слабкі руки й пальці;
- недостатні навички поводження з предметами;
- затримка розвитку органів чуттів через брак ігрової діяльності.

Дитина в 1-2 роки:

- може збудувати вежу з трьох кубиків;
- будує піраміду з чотирьох кілець;
- вставляє 5 кілочків у отвори;
- перегортає по 2-3 сторінки книги одночасно;
- малює на папері хаотичні лінії та фігури;
- точно натискає на кнопки;
- малює, використовуючи рухи всієї руки, може змінювати руку;
- під час їжі користується мінімальною допомогою дорослих;
- користується жестами в спілкуванні;
- тримає чашку, п'є з неї.

Негативні наслідки у випадку, якщо навички не розвинені:

- недостатня сила рук і пальців;
- недосконалі ігрові навички;
- недостатні навички догляду за собою (наприклад, навичка самостійного прийому їжі);
- недостатньо розвинена навичка поводження з предметами.

Дитина у 2-3 роки:

- нанизує великі намистини;
- перегортає по одній сторінці книги;
- може вирізати за допомогою ножиць;
- правильно тримає олівець пальцями, а не в кулаці;

- однією рукою виконує більшість дій;
- робить вертикальні, колові й горизонтальні рухи руками;
- під час роботи з пластиліном розділяє його на шматки;
- може їсти самотійно.

Негативні наслідки у випадку, якщо навички не розвинені:

- неготовність до занять із письма;
- небажання працювати з олівцем;
- недосконалі побутові навички;
- недосконало розвинена навичка малювання.

Дитина в 3-4 роки:

- може збудувати вежу з 9-ти маленьких кубиків;
- малює коло як самотійно, так і за зразком;
- креслить схрещенні лінії;
- може виліпити хвилясту змійку й кульку;
- вправно користується ножицями.

Негативні наслідки у випадку, якщо навички не розвинені:

- побутові навички розвинені слабо;
- дитина ще не готова до письма;
- низький рівень роботи з дрібними предметами;
- переживання та поганий настрій через невдачі в маніпулюванні дрібними предметами.

Дитина в 4-5 років:

- вправно може вирізати за контуром;
- може намалювати квадрат;
- може написати цифри, літери та своє ім'я;
- має домінуючу руку;
- може самотійно одягатися.

Негативні наслідки у випадку, якщо навички не розвинені:

- проблеми з використанням олівця;

- труднощі з написанням імені та літер;
- проблеми під час одягання, потребує допомоги дорослих.

Дитина в 5-6 років:

- може вирізати найпростіші фігури;
- самостійно може намалювати квадрат, трикутник, коло;
- самостійно розмальовує;
- правильно тримає олівець і пензлик;
- може створити прості аплікації з паперу;
- малює найпростіші малюнки.

Негативні наслідки у випадку, якщо навички не розвинені:

- з помилками пише цифри та літери;
- зазнає труднощів під час виконання письмових завдань;
- швидко втомлюється під час роботи з олівцем.

Дитина в 6-7 років:

- вправно пише цифри та літери;
- користується зошитом;
- добре малює олівцем;
- добре розвинена моторика для занять письмом;
- вправно грається з конструктором, будуючи при цьому вдалі конструкції;
- сформована навичка зав'язування шнурків.

Негативні наслідки у випадку, якщо навички не розвинені:

- труднощі під час письма;
- підвищена збудливість під час письма;
- низька успішність;
- неохайний і нерозбірливий почерк;
- низька самооцінка через погану успішність у школі;
- неслухняність які наслідок небажання писати [42; 29].

1.3 Наукові і методичні розробки, спрямовані на розвиток дрібної моторики

У практиці корекційної роботи з дітьми, які страждають на загальне недорозвинення мовлення існують безліч методів розвитку дрібної моторики. Сучасна наукова література містить велику кількість різноманітних вправ та ігор, які розвивають сенсорні, рухові та інтелектуальні здібності дитини.

За допомогою гри дитина активно пізнає навколишній світ, розвиваючи мислення, увагу, вчиться контролювати почуття, взаємовідносини з однолітками [32, с. 20].

Щоб сприяти розвитку пальців рук, у роботі з дошкільнятами рекомендують використовувати:

1. Масаж та самомасаж пальців, що стимулює активні точки, пов'язані з корою головного мозку. Щоденний масаж кистей дитини м'якими рухами, розминання кожного пальця, долоні, зовнішнього боку кисті, а також передпліччя дуже корисний, адже чудово активізує мовленнєві центри. Крім того, такий масаж позитивно впливає на імунітет, загальний розвиток дитини та поліпшує контакт із нею [46; 15; 24].

Кожен палець тісно пов'язаний із певними органами та системами організму, тож такий масаж справляє позитивний вплив на мовленнєвий апарат.

2. Ліплення із різних матеріалів (тіста, пластиліну, глини).

Використання м'яких матеріалів позитивно впливає не тільки на дрібну моторику, а й сприяє розвитку посидючості, зорово-просторової координації, терпіння та уяви.

3. Ванни з крупами.

Для таких ванн можна використовувати всі крупи. Єдиним застереженням є можливі алергічні реакції.

4. Мозаїка.

Даний засіб розвитку дрібної моторики є досить розповсюдженим та ефективним оскільки активно розвиваються кмітливість і творчі здібності.

5. Ігри-шнурування Марії Монтессорі

Виконання найпростішого шнурування розвиває сенсомоторну координацію, дрібну моторику рук, орієнтацію у просторі, сприяють розумінню та вивченню понять «угорі», «внизу», «праворуч», «ліворуч», набувають навичок самообслуговування (шнурування, зав'язування шнурка на бант), сприяють розвитку мовлення, стимулюють творчі здібності.

6. Ігри з використанням гудзиків та намистин.

Нанизування намистин на нитку, застібання гудзиків, застібання та розстібання замків, перебирання пальцями намиста є простими, корисними та доступними для виконання.

7. Пазли.

Використання яскравих картинок допомагають не тільки у розвитку дрібної моторики, а й розвивають увагу, кмітливість та зорову координацію.

8. Катання долонею дерев'яних і гумових м'ячиків по рівній поверхні. Виконання найпростіших рухів за допомогою м'ячів із різноманітною рельєфністю досить активно покращує координацію рухів кисті.

9. Ігри з прищіпками.

Вміння користуватися прищепкою є ознакою достатньо гарного рівня розвитку дрібної моторики оскільки чіплення прищіпок до різноманітних матеріалів та використання у грі розвиває дрібну моторику трьох основних пальців руки: великого, вказівного й середнього.

10. Плескання в долоні тихо і голосне, повільне і швидке.

11. Малювання, розфарбовування, штрихування.

Робота з різноманітними матеріалами для малювання досить ефективно сприяє розвитку дрібної моторики оскільки процес розвитку відбувається на пряму у процесі гри.

12. Вирізання ножицями.

Даний вид діяльності досить ефективно розвиває м'язи кисті, тому що робота з папером та ножицями надає дитині можливість реалізації власної фантазії та можливості виправити помилку без певного ризику для роботи. При

роботі із ножицями головне пам'ятати про правила безпеки та перет використанням ножиць ознайомити дитину із правилами користування.

13. Ігри з піском, водою.

Екологічно чисті матеріали часто використовуються у розвитку дрібної моторики. Можна ховати іграшки, залишати сліди на піску та створювати гірки, вивчати водних жителів, надимати бульбашки.

14. «Резиночка».

Можна користуватися як резинками для волосся так і будь якими матеріалами які тягнуться, в яку вставляються всі пальці. Завдання полягає в тому, щоб, рухаючи ними повернути резинку на 360 градусів спочатку в один, а потім в інший бік. Виконується по черзі обома руками [43; 46].

15. Конструювання.

Серед різноманіття конструкторів можна виділити кілька їх основних видів:

- кубики, зроблені з різноманітних матеріалів (пластику, тканини, деревини);
- будівельні набори (арки, бруски, конуси). Такі набори виготовляють із пластика і деревини;
- підлоговий конструктор;
- конструктор-трансформер. Особливість даного конструктора полягає в тому, що однієї деталі можна зробити безліч різноманітних фігур;
- тематичні набори (на кшталт «Лего») із блоків, за допомогою яких можна конструювати різноманітні об'єкти [7; 17].

У переліку наведено лише незначну частину завдань та ігор для розвитку дрібної моторики. Тут мусимо зауважити, що сучасні діти швидко втрачають інтерес до таких простих ігор, тому нині безперервно створюються різноманітні ігри, які мають у своєму арсеналі не одну забаву, а кілька зібраних в одному альбомі, на одній поверхні чи площині.

Проте навіть за допомогою таких простих ігор забезпечується безперервний ігровий процес, у ході якого можна покращити дрібну моторику, а отже, й коректувати розвиток мовлення [37; 31].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Аналіз науково-теоретичної та методичної літератури за темою дослідження дозволив нам поглибити знання про дрібну моторику та її розвиток за різних мовленнєвих порушеннях. Нами було висвітлено особливості розвитку мовлення у нормі та патології, проаналізовано розвиток дрібної моторики від народження до шести років, з'ясовано чинники, які справляють негативний вплив на мовлення, розглянуто методичні розробки, які використовуються нині для розвитку дрібної моторики, опрацьовано значну кількість праць науковців, які досліджували питання розвитку дрібної моторики. На підставі цих даних ми дійшли висновку про необхідність глибокого вивчення проблеми розвитку дрібної моторики у дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення, оскільки цю роботу варто починати в ранньому віці та приділяти їй велику увагу, щоб у майбутньому запобігти виникненню різних мовленнєвих патологій.

Для розв'язання завдання щодо розвитку дрібної моторики сьогодення пропонує безліч різноманітних засобів, вправ та ігор.

Порушення у розвитку дрібної моторики є однією з тих присутніх проблем, які впливають на мовленнєвий розвиток дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення та потребують щонайшвидшого розв'язання. Такі порушення справляють негативний вплив на соціальне життя дитини, передусім здобуття освіти, тому їх виявлення й ефективна корекційна робота сприятимуть успішному подоланню проблеми, що своєю чергою дасть змогу підготуватися до школи.

Розділ II

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

2.1. Методика і перебіг констатувального етапу дослідження сформованості дрібної моторики у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Аналіз різноманітних джерел засвідчує, що чимало провідних учених вивчали питання розвитку дрібної моторики дітей дошкільного віку. За їхніми даними, рухи кистей дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення відрізняються неточністю, поганою координованістю, надмірною швидкістю або, навпаки, загальмованістю. З найбільшими проблемами такі діти стикаються під час виконання словесної інструкції або серії тривалих рухових актів. Вони поступаються своїм одноліткам у точності виконання рухового завдання за просторова-часовими параметрами, порушують послідовність елементів вправи, не виконують вправу у повному обсязі, плутають частини завдання.

У віці 4-5 років діти із загальним недорозвиненням мовлення мають *проблеми із навичками самообслуговування*, а саме:

- не можуть самостійно одягатися та роздягатися, скласти свої речі;
- зав'язувати шнурки, застібати гудзики;
- зачиняти двері та користуватися найпростішими замками;
- чистити зуби, мити руки, заплітати стрічки.

Як наслідок недорозвинення дрібної моторики у дітей:

- не активний словниковий запас;
- відсутня автоматизація звуків;
- труднощі у правильній побудові речення;
- ускладнене логічне мислення.

Особливостями розвитку дрібної моторики дітей із загальним недорозвиненням мовлення II рівня є:

- порушення точності та плавності рухів;
- неможливість утримувати предмети впродовж тривалого часу;
- порушення темпу відтворення ритмічного ряду;
- напруженість і скутість рук;
- порушення протиставлення пальців рук;
- тремор рук;
- порушення синхронності виконання рухів обома руками водночас;
- порушення контролю за власними діями;
- проблеми з перемиканням уваги;
- дзеркальність у письмі [8].

Усі наведені проблеми є наслідками несформованої чи незрілої дрібної моторики.

На підставі аналізу фахових досліджень ми обрали такі показники, необхідні для оцінки розвитку дрібної моторики:

- 1) сила м'язів кисті;
- 2) координація рухів;
- 3) точність рухів пальців;
- 4) графічні вміння.

Під силою м'язів кисті ми розуміємо максимальне напруження, на яке вона здатна. Визначити силу кисті можна за допомогою спеціального приладу – динамометра або за допомогою власних тактильних відчуттів.

Координація – це процеси узгодження активності м'язів тіла, спрямованої на успішне виконання рухового завдання. Для формування рухової навички важливо, щоб відбувалася видозміна координації рухів зокрема опанування інерційними характеристиками рухових органів.

Точність рухів пальців визначається, як правильність і акуратність під час діяльності заради досягнення певної мети. Вони повинні виконуватися з

мінімальним використанням сили, водночас сприяючи досягненню бажаного результату. У нашому дослідженні точність розглядатимемо, як окремий рух або сукупність певних рухів.

Під терміном «графічні вміння» ми маємо на увазі здатність креслити прямі та зигзагоподібні лінії певної товщини, довжини та напрямку, що в подальшому допоможе обрати правильне положення руки для письма.

Дослідження рівня розвитку дрібної моторики здійснювалося на базі Зінківського дитячого будинку-інтернату ім. О. В. Синяговського.

Мета дослідження полягала у практичному вивченні рівня сформованості дрібної моторики дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

Досягнення мети педагогічного експерименту передбачало виконання низки завдань:

1. Визначити критерії оцінювання розвитку дрібної моторики дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.
2. Дібрати діагностичні методики для виявлення особливостей розвитку дрібної моторики дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.
3. Провести діагностику стану сформованості дрібної моторики дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.
4. Здійснити аналіз та інтерпретацію отриманих результатів.

Нами було опрацьовано велику кількість фахових наукових джерел і переглянуто безліч різноманітних методик визначення рівня розвитку дрібної моторики у дітей 4-5 років. Свій вибір ми зупинили на методиці, запропонованій Т. І. Гризик і Л. Є. Тимошук [37], яка включала в себе 3 блоки дослідження та мала у своєму арсеналі 16 завдань. Як допоміжну ми обрали методику «Доріжки» (за Л. А. Венгером) [31;1].

Обираючи методики для експериментального дослідження, ми зважали не те, що вони повинні мати у своєму арсеналі не тільки статичні, але й динамічні вправи, передбачити вивчення тактильних відчуттів і координацію рухів.

Програма констатувального експерименту складалася з таких етапів:

I етап

На цьому етапі нами розроблялася програма первинного експерименту, яка включала:

1. Вивчення науково-методичної та спеціальної літератури.
2. Аналіз наявних корекційно-логопедичних засобів і методів.
3. Узагальнення досвіду роботи із дітьми із порушеннями розвитку дрібної моторики, визначення суті проблеми.

II етап

На другому етапі нами було здійснено попереднє визначення рівня розвитку дрібної моторики дітей 4-5 років на підставі результатів діагностики.

Підґрунтям організації дослідження став індивідуальний підхід, що сприяло установленню особистих контактів з дітьми, формуванню позитивного ставлення дитини до завдання і його диференційованому поясненню для отримання об'єктивних даних. Під час первинного дослідження було використано різноманітні засоби наочності, що стимулювали пізнавальну активність дітей із загальним недорозвиненням мовлення, дозволяли підтримувати належний інтерес до занять, подавати діагностичний матеріал у цікавій і доступній для дітей формі. Наочність розміщувалася так, щоб кожна дитина могла її роздивитися, дотягнутися до неї й попрацювати з нею.

Під час дослідження ми дотримувалися таких принципів:

1. Принципу послідовності, який передбачає поетапний перехід від простих завдань до більш складних
2. Принципу доступності: подання матеріалу в зрозумілій для дитини формі.
3. Принципу цілісності, впорядкованості що визначає досягнення єдності та взаємозв'язку всіх складових педагогічного процесу.

Під час дослідження ми використали такі методи:

- педагогічне спостереження;

- обстеження.

III етап

Після первинного діагностування було сформовано дві групи: контрольну та порівняльну. До порівняльної групи було відібрано дітей, які в подальшому займалися за розробленою нами експериментальною методикою, а до контрольної групи ввійшли діти, які займалися за тією програмою, яка використовувалась у Зінківському дитячому будинку-інтернату ім. О. В. Синяговського впродовж 2020 – 2021 н. р.

Час проведення занять і учасники груп не змінювалися, а експериментальне дослідження відбувалося на підставі раніше розробленого плану та розкладу занять.

IV етап

На цьому етапі ми провели вторинне обстеження дітей, у ході якого потрібно було перевірити ефективність розробленої нами методики корекційно-логопедичної роботи в рамках науково-дослідницької роботи. Нами було узагальнено результати, сформульовано висновки й оформлено рукопис.

Розв'язання завдань констатувального дослідження передусім було підібрано відповідні діагностичні методики, оскільки специфіка теми дослідження зумовила складність відбору методик, спрямованих на досягнення поставленої мети.

Зміст методів, які використовувалися для з'ясування рівня розвитку дрібної моторики дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, було визначено відповідно до мети нашої роботи, з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей.

Нами було обрано групу дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1.

Контингент обстежуваних дітей

№	Ім'я дитини	Вік
---	-------------	-----

1	Володимир О.	5 р.
2	Олександр В.	5 р.
3	Ігор А.	4 р.
4	Артем В.	5 р.
5	Ростислав І.	5 р.
6	Олександр М.	4 р.

Ефективність виконаної роботи залежить від результатів діагностичного обстеження. На сьогодні існує достатньо багато методик вивчення рівня розвитку дрібної моторики дитини, які різняться за кількістю етапів і часом.

Для діагностики рівня сформованості дрібної моторики було використано такі діагностичні методики:

Методика запропонована Т. І. Гризик, Л. Є. Тимошук

Дана методика ґрунтується на комплексі різноманітних вправ статичного та динамічного характеру для вад недоліків у розвитку дрібної моторики.

Метою дослідження є виявлення рівня розвитку дрібної моторики рук у дітей дошкільного віку. Дана методика передбачає 3 блоки обстеження і включає 16 вправ (дидактичних ігор). [37]

І БЛОК

Ця частина методики налічує 5 вправ, що ґрунтуються на виконанні статичних вправ. Педагог подає зразок виконання кожної вправи, під час першого першого її виконання він може допомогти дитині правильно розташувати пальці, а далі вона вже працює самостійно. Для фіксації позитивного результату дитині потрібно було утримати положення фігури впродовж 10 секунд. Їй дозволялося трохи зігнути пальці, але не опускати руки з вихідного положення.

Статичні вправи

Мета: перевірити стабільність виконання дітьми рухів, напруження м'язів.

1. «Кільце». З'єднати великий і вказівний пальці; інші піднести вгору. Пальці в даному положенні необхідно утримувати під рахунок до 10. Вправа

виконується 3 рази після демонстрації картинки. Педагог стежить, щоб позиції всіх пальців відповідали опису.

2. «Коза». Витягнути вперед вказівний палець і мізинець, а середній і безіменний пальці притиснути великим пальцем до долоні. Вправа виконується 3 рази під рахунок до 10. Педагог показує дитині картинку з зображенням позиції пальців і дає словесну інструкцію.

3. «Три богатирі». Піднести вгору з'єднані вказівний, середній і безіменний пальці. Великий палець утримує мізинець на долоні. Дитина повинна утримувати три напружені пальці разом під рахунок до 10.

4. «Заєць». Піднести вгору середній і вказівний пальці, а мізинець і безіменний притиснути великим пальцем до долоні. Вправа виконується 3 рази під рахунок до 10. Дитина виконує вправу самостійно за інструкцією педагога. Показ відсутній.

5. «Солдатики» (вправа для п'яти пальців). Треба утримувати випростані напружені пальці руки під рахунок до 10. Вправа виконується 2 рази. Примітка. Перевірку можна здійснювати за підгрупами. Чисельність дітей у підгрупах може бути різною: три - п'ять - сім.

II БЛОК

Дана частина дослідження включала 10 вправ, серед яких виділяються динамічні й тактильні, дослідження сили кисті та координації рухів.

Динамічні вправи

Робота з папером.

6. Вирізати ножицями. Показує, як швидко дитина може розслабити дрібну мускулатуру рук після напруження. Педагог пропонує дитині вирізати ножицями коло.

Примітка: важливо стежити за тим, щоб дитина правильно тримала ножиці та дотримувалася правил користування ними.

7. Обривання аркуша паперу. Дозволяє оцінити співдружність обох рук у роботі.

Педагог пропонує дітям отримати прямокутник, обірвавши аркуш по контуру. Примітка. Дані завдання можна виконувати у фронтальній формі.

Тактильні відчуття

Під час вивчення тактильних відчуттів дітям пропонувалося на дотик визначити знайомі предмети, те, з чого вони виготовлені, їх форму. Ці вправи свідчать чи дитина здатна планомірно дослідити предмет. Проаналізувати відчуття можна у формі гри «Чудовий мішечок».

8. Визначення якості предмета. Дитині пропонується намацати в мішечку і показати педагогові різні за якістю предмети. У 5 років дитині пропонується визначити такі якості: дерев'яний, гумовий, пластмасовий, металевий, скляний. Інструкція педагога: опустити руку в мішечок, обмацати предмети, що там лежать і витягти будь-який дерев'яний (зроблений з деревини).

9. Розпізнавання форми предмета. Дитині пропонується намацати в мішечку і подати педагогові різні за формою предмети. У 5 років дитина повинна розрізняти такі форми предметів: круглий, квадратний, трикутний, овальний, прямокутний. Інструкція педагога: опустити руку в мішечок, обмацати фігури, що там лежать, і витягти коло.

10. Розпізнавання предмета. Дитині пропонується намацати в мішечку і подати педагогові різні знайомі, але не надто розповсюджені предмети (флакон, ластик, ключ, гудзик, ручка). Інструкція педагога: опустити руку в мішечок, обмацати предмети в ньому й дістати гудзик.

Визначення сили тону́су кисті

Для вивчення сили м'язового тону́су пропонуються вправи, на силу і тривалість м'язового напруження кистей рук.

11. Стискання рук дорослого двома руками. Педагог простягає обидві руки дитині долонями догори та пропонує сильно стиснути їх: «Стисни мої долоні якомога міцніше».

12. Стискання руки дорослого однією рукою («Руко́стискання»). Педагог простягає руку дитині (з урахуванням її провідної руки) і пропонує обмінятися сильним дружнім руко́стисканням.

Координація рухів

Обстеження координації рухів виходить із трьох спроб. Під час яких оцінюється швидкість перемикання з одного руху на інший.

13. Посолимо капусту / суп (дитина ніби розтирає грудку солі).

14. Вправа «Долоня - ребро - кулак». Дитина сидить за столом, її рука (руки) розташована на краю стола. Виконуючи вправу необхідно дотримуватися чіткої послідовності. Дитина сама обирає зручний темп, вимовляючи вголос: «Долоня - ребро - кулак».

15. Вправа «Коза – заєць». Швидка зміна статичних вправ (2, 4), описаних вище. Вправа виконується в помірному темпі, для наочності можна використовувати картинки або одноразову демонстрацію вправи.

ІІІ БЛОК

Обстеження щипцеподібного захвату руки

Обстежуються пальці (з'єднані великий, вказівний і середній) провідної руки. Оцінюється спритність дитини під час виконання завдання.

16. Катання кульки. Дитина, затиснувши кульку діаметром 10 мм (пластмасову, дерев'яну) трьома пальцями, починає катати її за годинниковою стрілкою. Час виконання вправи - 1 хвилина.

Усі дані щодо дрібної моторики заносилися до таблиці, де робилися відповідні позначки («+» - завдання виконано (1 бал), « - » - завдання не виконано). Підраховувала загальна кількість балів (за кількістю виконаних завдань) і здійснювався поділ на групи.

Загальна кількість балів (групи А, Б, В, Г) означає рівень розвитку дрібної моторики учня під час обстеження.

Характеристика груп:

Група «А». Дана група оцінюється в 16 - 15 балів. Дрібна моторика дітей, які набрали стільки балів, характеризується як добре розвинена. Під час довільних і обертальних рухів пальці згинаються і розгинаються легко і вільно.

Група «Б». Дана група оцінюється в 14 - 11 балів. Розвиток дрібної моторики цієї категорії дітей недостатній.

Група «В». Дана група оцінюється від 11 до 9 балів. Дрібна моторика дітей перебуває на стадії формування і поступається віковій нормі. Пальці рухаються незграбно, рухи низько диференційовані, синхронні рухи пальцями відсутні. Амплітуду рухів можна оцінити як неповну. Відзначається швидка стомлюваність, м'язовий гіпотонус або гіпертонус.

Група «Г». Не більше 8 балів – діти, дрібна моторика яких набагато гірша за вікову норму.

Наступний етап нашого експерименту було спрямовано на дослідження графічних умінь.

Методика «Доріжки» (за Л. А. Венгером)

Мета: визначення рівня точності рухів, сформованості уваги і контролю за власними діями.

Матеріал: малюнок із зображенням доріжки, біля одного кінця якої стоїть автівка, біля іншого – будинок. Автівка повинна «проїхати» доріжкою до будинку. Складність доріжки обирається так, щоб вправа була доволі складною, але доступною. Тип доріжки ускладнюється від першої до останньої.

Інструкція: дитина повинна з'єднати лінією автівку з будинком, не виходячи за межі доріжки. Перетинання меж доріжки можуть частішати з наближенням до будиночка: поспішаючи до мети, дитина забуває про інші умови завдання.

Оцінювання:

- Високий рівень: помилки та виходи за межі доріжки відсутні, олівець відривався від паперу не більше трьох разів.
- Середній рівень: межі доріжки перетнуто 1-2 рази.
- Низький рівень: більше 3 перетинань доріжки, лінія нерівна, тремтлива, дуже слабка, ледь помітна, або, навпаки, з дуже сильним натисканням аж до дірок, багаторазове проведення по тому самому місцю. [31; 1]

Отже, із застосуванням запропонованої методики рівень розвитку дрібної моторики може бути описаний так:

- Дрібна моторика розвинена добре, якщо дитина малює без помилок, виходи за межі доріжки відсутні, олівець відривається від паперу не більше трьох разів.

- Недостатній рівень сформованості дрібної моторики, якщо дитина 1-2 рази перетинає межі доріжки. Рухи пальцями незграбні, слабо диференційовані, при згинанні одного інші теж згинаються. При виконанні завдання спостерігається неповна амплітуда рухів та швидка стомлюваність. Помітний невідповідний роботі м'язовий тонус (Млявий або підвищений).

- Низький рівень сформованості дрібної моторики, якщо зафіксовано 3 і більше перетинань меж доріжки, лінія нерівна, тремтлива, слабка, ледь помітна або, навпаки, сильне натиснення, багаторазове проведення по тому самому місцю.

Нижче наводимо критерії оцінювання, що використовувалися нами у ході дослідження.

Високий рівень (70 – 100%): усі завдання виконано з першої спроби, без допомоги або з мінімальною допомогою дорослого; завдання виконуються в нормальному темпі.

Середній рівень(40 – 69%): правильне виконання завдання з трьох допущених спроб обирається найкращий результат, виконання завдання за допомогою дорослого; темп виконання повільний.

Низький рівень (20 – 39%): виконання завдання лише за допомогою дорослого; темп виконання завдань повільний.

Високий рівень свідчить про нормальний розвиток та відсутність затримки розвитку дрібної моторики; достатній рівень свідчить про негрубе порушення розвитку дрібної моторики, яке необхідно коректувати; середній рівень – значне порушення розвитку дрібної моторики або її грубе недорозвинення.

Під час обстеження враховувались активність виконання завдань, потреба у допомозі дорослого, темп і наявність помилок.

Отже, дібрані нами методики допомагають правильно та помірно дослідити стан розвитку дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення. Їх результати є вагомими підставами проведення дослідницького навчання дітей зазначеної категорії та стануть порівняними на час його завершення.

2.2.Стан розвитку дрібної моторики в дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення.

Опрацювавши наукові джерела, ми з'ясували, що діти віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення потребують особливої уваги до розвитку дрібної моторики. Для його вивчення було проведено діагностичне дослідження. Усі результати первинного експерименту занесено до таблиці 2.2., 2.3., 2.4.

Визначення рівня сформованості дрібної моторики за методикою Т. І. Гризик і Л. Є. Тимошук складалося із 3 блоків різної складності.

До першого блоку входило 5 завдань з різними статичними вправами. Другий блок містив 10 завдань різної складності, зокрема динамічні вправи, завдання на визначення тактильних відчуттів, сили тону та координації. До третього блоку входило 1 завдання щодо обстеження щипцеподібного захвату.

Таблиця 2.2.

Результати обстеження дрібної моторики за методикою Т. І. Гризик і Л. Є. Тимошук

Блоки	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	Абсолютне число	%	Абсолютне число	%	Абсолютне число	%
1 блок	2	34	4	66	-	-
2 блок	1	17	4	66	1	17
3 блок	4	66	2	34	-	-
Разом	7	38	10	56	1	6

На рис. 2.1 показано, що під час виконання першого блоку завдань 34% обстежуваних засвідчили низький рівень, 66% — середній, високого не продемонстрував жоден. У другому блоці на низькому рівні впоралися 17% дітей, на середньому – 66%, на високому – 17% . За результатами виконання завдання третього блоку 66% показали низький рівень, 34% — середній; високого рівне не досягла жодна дитина.

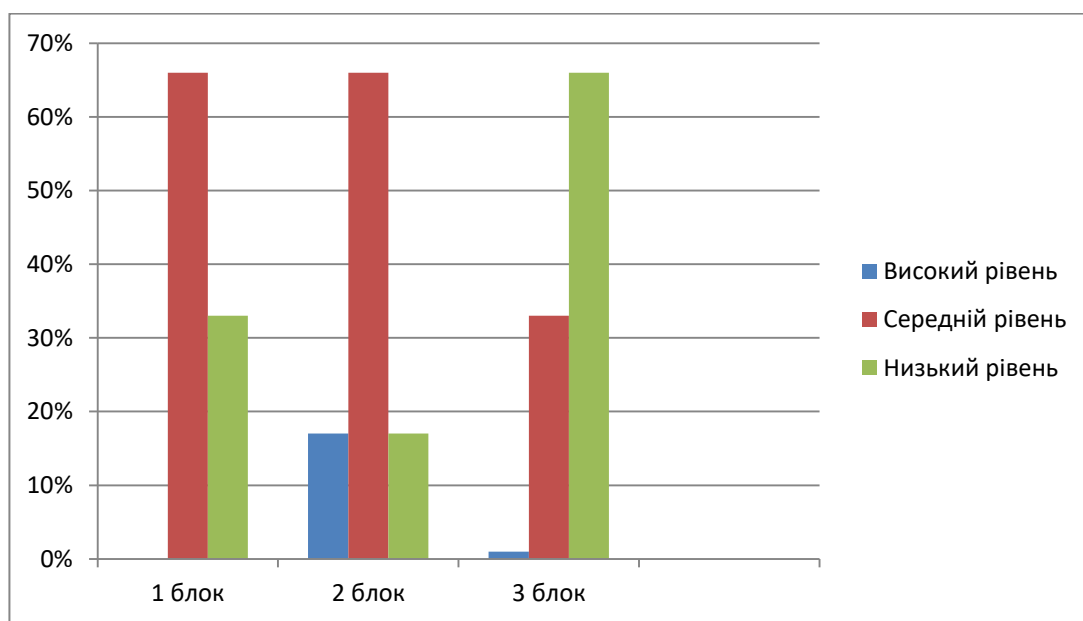

Рис.2.1. Результати первинного дослідження за методикою Т. І. Гризик і Л. Є.

Тимошук

Проаналізувавши результати обстеження за методикою Т. І. Гризик і Л. Є. Тимошук, можна стверджувати, що майже всі діти мають середній та низький рівень розвитку дрібної моторики. Деякі запропоновані нами вправи виявилися надто складними, виконуючи їх дитина не могла контролювати пальці. Найскладнішими треба визнати вправи «Кулак – ребро – долоня» та «Коза – заєць».

Таблиця 2.3

Загальні результати обстеження за методикою Т. І. Гризик і Л. Є.

Тимощук

	Ім'я дитини	Оцінка загальна	Рівень розвитку ДМ
1.	Володимир О.	8	Низький
2.	Олександр В.	10	Середній
3.	Ігор А.	10	Середній
4.	Артем В.	9	Середній
5.	Ростислав І.	7	Низький
6.	Олександр М.	9	Середній

Таблиця 2.4.

Результати обстеження дрібної моторики за методикою «Доріжки» (за Л.

А. Венгером)

Низький рівень розвитку ДМ		Середній рівень розвитку ДМ		Високий рівень розвитку ДМ	
Абсолютне число	%	Абсолютне число	%	Абсолютне число	%
3	50%	2	33%	1	17%

Аналіз дитячих робіт за методикою «Доріжки» (за Л. А. Венгером) дав такі результати: 50% учасників засвідчили низький рівень розвитку дрібної моторики, 33% — недостатній, а 17% мають добре розвинену дрібну моторику.

Рис.2.2. Результати діагностики за методикою «Доріжки» (за Л. А. Венгером)

Виконуючи завдання за методикою «Доріжки» (по Л. А. Венгеру), діти припускалися таких помилок: перетинали межі доріжки, змінювали силу натискання на олівець, креслили тремтячі нечіткі лінії, кілька разів проводили олівцем по тій самій ділянці малюнка.

Результати обстеження

Аналізуючи результати обстеження розвитку дрібної моторики за методикою Т. І. Гризик і Л. Є. Тимощук, ми виявили, що більшість дітей впоралася майже з усіма поставленими завданнями, але були проблеми у дотриманні інструкцій до них. Більш складні завдання 2 та 3 блоків діти виконувати не могли або відмовлялися. Усі вправи виконувалися після попереднього інструктування та демонстрації відповідної фігури. Виникали ускладнення під час вирізання ножицями кола й обривання аркуша паперу. Деякі діти не могли із розпізнати форму та властивості предметів. Майже всім було складно виконувати вправи «Коза – заєць» та «Долоня – ребро – кулак».

Результати підрахунку загальної кількості балів за методикою Т. І. Гризик і Л. Є. Тимощук такі:

2 дитини (Олександр В., Ігор А.) отримали по 10 балів;

2 дитини (Артем В., Олександр М.) – по 9 балів;

1 дитина (Володимир О.) набрала 8 балів;

1 дитина (Ростислав І.) набрала 7 балів.

За цими результатами ми можна віднести дітей до певних груп і зробити висновок про рівень розвитку їхньої дрібної моторики. Отже, до груп «А» і «Б» не увійшла жодна дитина.

Група «В». Дана група набрала від 11 до 9 балів. Дрібна моторика дітей перебуває на стадії формування з відставанням від вікової норми. Пальці рухаються незграбно, рухи погано диференційовані, синхронні рухи пальців відсутні. Амплітуду рухів можна оцінити як неповну. Відзначається швидка стомлюваність, м'язовий гіпотонус або гіпертонус.

Група «Г». Не більше 8 балів – діти, дрібна моторика яких значно поступається віковій нормі.

Отже, всі обстежені діти мають проблеми з розвитком дрібної моторики та потребують спеціальної корекційної роботи для її покращення.

Виконання вправи з обстеження дрібної моторики за методикою «Доріжки» (за Л. А. Венгером) виявило незначні помилки в накресленні лінії доріжкою. Зазначимо, що у деяких дітей до кінця доріжки лінія ставала світлішою, нерівною та тремтливою, що свідчить про швидку стомлюваність і малу силу м'язів кисті. Деякі діти повторно креслили лінії доріжкою, але загалом усі впоралися із завданням.

Під час вимірювання сили кисті давалося по 3 спроби на кожну руку із перервою між ними 30 с. Фіксувався найкращий результат. Труднощі під час виконання даного завдання були пов'язані з хибною послідовністю, виконання приписів з інструкції.

У табл.2.5. подано показники розвитку рівня розвитку дрібної моторики.

Таблиця 2.5.

Результати первинного обстеження рівня сформованості дрібної
моторики

Загальний рівень сформован ості дрібно ї моторики	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень		Разом	
	Абсолют. число	%	Абсолют. число	%	Абсолют. число	%	Абсолют. число	%
	3	50	2	33	1	17	6	100

Методи математичної статистики, що застосовувалися для обробки отриманих результатів, одержати загальну картину й оперативно проконтролювати перебіг дослідження.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Для визначення рівня розвитку дрібної моторики нами було використано методику Т. І. Гризик і Л. Є. Тимошук та методику «Доріжки» (за Л. А. Венгером).

Перша з них складалася з 3 блоків, до яких входили:

I БЛОК – статичні вправи;

II БЛОК – динамічні вправи, завдання на тактильні відчуття, силу тонусу, координацію рухів;

III БЛОК – обстеження щипцеподібного захвату.

Кожен із запропонованих блоків мав певну кількість завдань різної складності, від простих до складних. Отримані дані свідчать про те, що проблеми із розвитком мовлення у дітей 4-5 років можуть виникати внаслідок недорозвинення дрібної моторики рук.

До основних помилок, допущених у ході експерименту, належали такі: нерозуміння інструкції, помилки у виконанні вправи, неповний час виконання вправи.

Методика «Доріжки» (за Л. А. Венгером) пропонувала малюнок, на якому зображено доріжки, з одного боку яких автівки, з іншого – будинок. Автівка повинна була «проїхати» доріжкою до будинку. Складність доріжок добирається так, щоб поступово відбувалося ускладнення.

Лінії деяких дітей до кінця доріжки ставали світлішими, нерівними та тремтливими, що свідчило про втому і слабкість м'язів кисті. Інколи діти ще раз креслили лінії доріжкою, але загалом усі впоралися із завданням.

Для оцінювання рівня розвитку дрібної моторики було використано бально-відсоткову систему, яка передбачала три рівні: високий, середній, низький.

Результати первинного обстеження сформованості дрібної моторики у дітей показали, що низький рівень притаманний 50%, середній – 33%, а низький – 17 %.

РОЗДІЛ III

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ П РІВНЯ

Взаємозв'язок мовленнєвого та загального фізичного розвитку неодноразово підтверджувався багатьма вченими (Р.Д. Бабенкова, Н.І. Кузьміна, Н.С. Жукова, О.М. Мастюкова, Т.Б. Філічева та ін.). Особливо тісним такий зв'язок є у молодшому дошкільному віці, бо саме тоді „весь оточуючий світ дитини переломлюється крізь призму рухів” [2].

Численні дослідження О. С. Бот, О. І. Ісєніної, О. М. Мастюкової, М. В. Іпполітової, Л. В. Фоміної засвідчили, що вдосконалення мовленєвих реакцій прямо залежить від тренуваності пальців, адже саме розвиток дрібної моторики справляє позитивний вплив на функціонування мовленнєвих зон кори головного мозку.

Дрібна моторика є досить важливим елементом нормального розвитку дитячого мовлення. Постійно розвиваючи її, можна досить успішно керувати процесом мовленнєвого розвитку й удосконалення вищих нервових процесів: уваги, спостережливості, мислення, уяви, зорової та рухової пам'яті, координації.

Формування, коректування й удосконалення дрібної моторики є прямим шляхом розвитку психічних процесів, особливо мовлення. Для розвитку дрібної моторики розроблено чимало різноманітних пристосувань та ігор, найвідомішими серед яких є:

1. Пальчикові ігри;
 - пальчикова гімнастика;
 - масаж рук;
 - пальчикові ігри з віршами та супроводом;
 - пальчиковий театр.

2. Використання елементів ТБВЗ:

- ліплення з пластиліну або солоного тіста;
- використання різноманітних технік нетрадиційного малювання;
- конструювання, аплікація.

3. Розвиток графічної моторики:

- малювання за трафаретами;
- домальовування частин малюнка;
- штрихування.

4. Дидактичні ігри:

- ігри з дрібними предметами
- мозаїка
- картини з природних матеріалів.

3.1 Розробка методики розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення

До складових дрібної моторики належить велика кількість найрізноманітніших рухів включно з найпростішими вправами, як-от щипцеподібний захват предметів, які змінюються складнішими, наприклад пальчиковою гімнастикою з віршованим супроводом і пальчиковими іграми.

Для успішної реалізації поставлених завдань нами була підібрана і вивчено методичну літературу з цієї теми. Вибір вправ залежить від ступеня недорозвинення дрібної моторики, тому наш комплекс складався на основі методичної літератури теми.

Як підґрунтя корекційної методики для дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня нами було обрано такі джерела: «Розвиток дрібної моторики рук» О.І. Власова, «Сенсорне виховання в дитячому садку» Н.Н. Подд'якова [35], «Розвиваємо дрібну моторику у малюків» І.А. Єрмакова [18], «Пальчикові ігри для розвитку дрібної моторики» А.Є. Біла [6], а також щомісячний журнал «Дошкільне виховання».

Гра в даному випадку використовується як незамінний вид діяльності дітей. Саме завдяки грі можна створити комфортні умови для навчання дітей, тому що вони добре почувають тоді, коли мають змогу розвивати гру самостійно, за власними правилами та сюжетами. У грі дитині не страшно помилитися, адже можна доволі швидко виправити ситуацію [9].

На нашу думку, гра – це потужний мотиватор для відвідування логопедичних занять, до того ж ігрова діяльність є ефективним засобом формування дрібної моторики дітей із різними формами загального недорозвинення мовлення.

Мета корекційної роботи – розвиток дрібної моторики дітей із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

Завдання корекційної роботи:

1. Створення умов для проведення занять.
2. Використання ігор для розвитку дрібної моторики та підтримання інтересу до занять.

Планований підсумковий результат – досягнення рівня розвитку дрібної моторики, відповідного віковим нормам, завдяки корекційно-логопедичній роботі на базі логопедичного кабінету з використанням різних засобів, передусім гри.

Відповідно до поставлених завдань було розроблено методику, впроваджену на базі Зіньківського дитячого будинку-інтернату ім. О.В. Синяговського м. Зінькова з Полтавської області.

У корекційній роботі з формування дрібної моторики у дітей віком 4-5 років ми керувалися кількома принципами дидактики:

1. Принципом доступності, що передбачає подання матеріалу з урахуванням рівня розумового розвитку дітей цього віку.
2. Принципом врахування віку дітей полягав у визначенні рівня їх розвитку, тобто визначення середніх показників на даному віковому етапі, та формування особистісних якостей, необхідних для навчання.

3. Принципом систематичності та послідовності вимагають дотримуватися чіткої структури й організації навчального матеріалу, для початку виконання простих завдань з послідовним їх ускладненням для поетапного набуття знань.

4. Принцип наочності є передумовою успішного оволодіння вправами та обов'язковою умовою їх виконання.

5. Принцип індивідуального підходу є найважливішим із принципів у даній роботі. Цей принцип підкреслює необхідність систематичного вивчення не тільки соціально-типового, але й індивідуального в особистості кожної дитини, він передбачає творчий розвиток індивідуальності кожної дитини.

Для розв'язання наших завдань передбачалась участь у 15 заняттях учителя-логопеда, на які відводився певний час. Формування дрібної моторики дітей із загальним недорозвиненням мовлення відбувалось у процесі корекційно-логопедичних занять, які відбувалися 3 рази на тиждень у першій половині дня та тривали 45 хвилин, з яких на розвиток дрібної моторики за нашою методикою відводилося 15 – 20 хвилин.

На підставі аналізу зазначених вище джерел було визначено завдання корекційної роботи:

- 1) поєднання гри та вправи для тренування пальців з мовленням дітей;
- 2) виконання роботи з удосконалення пальчикової моторики;
- 3) підвищення інтересу дітей до даного виду діяльності завдяки вправам в ігровій формі;
- 4) враховувати вік та індивідуальні можливості дітей під час добору завдань і дозування навантаження.

Для успішного розв'язання проблем, пов'язаних із розвитком дрібної моторики, було виділено певні сфери діяльності, які сприятимуть розвитку дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня (рис.3.1.):

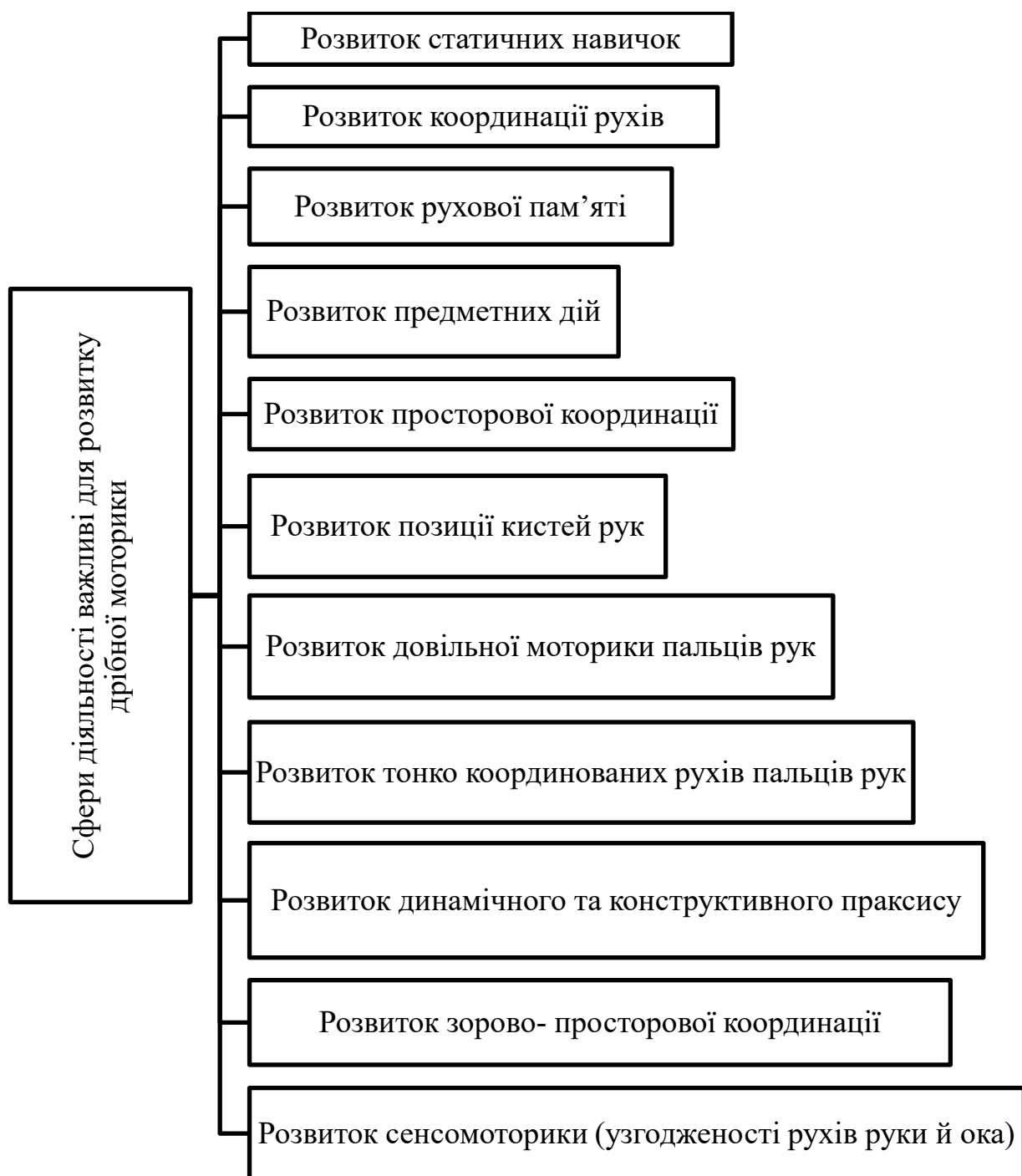

Рис. 3.1. Складові розвитку дрібної моторики.

Розроблена нами методика включала такі вправи (рис.3.2.):

- 1) масаж рук із віршовим супроводом;
- 2) пальчикові ігри;
- 3) вправи з дрібними предметами;
- 4) вправи на розвиток графічної моторики;
- 5) фізкультхвилинки.

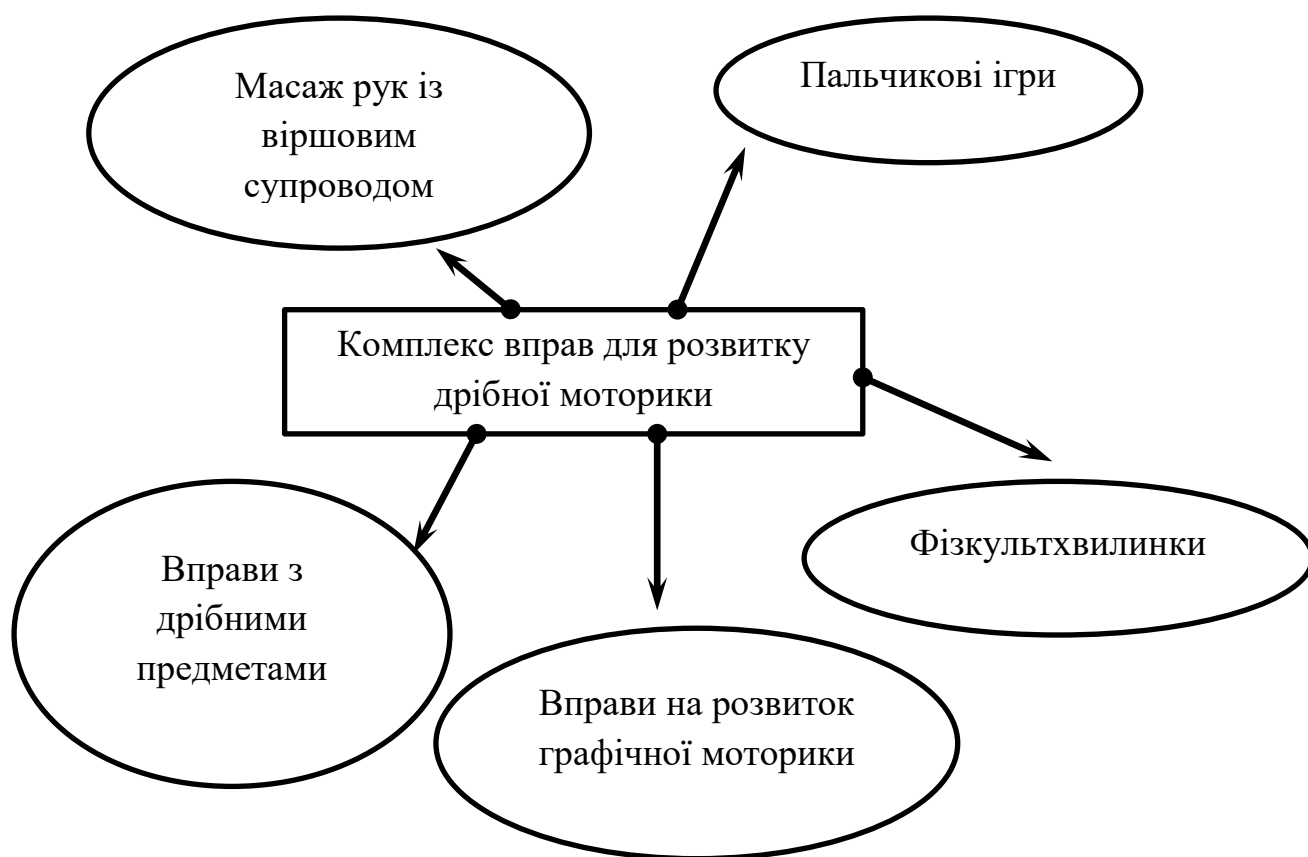

Рис. 3.2. Структура заняття

За основу власної методики обрано методики Н. О. Терських та А. В. Ільїної. Згідно з рекомендаціями щодо розвитку дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення ми ї розробили авторські ігри, що увійшли до програми загального розвитку мовлення.

Серед авторських ігор були такі:

Ігри із прищепками

1. Гра «Вішалка»

Мета: розвиток дрібної моторики, предметних дій, позицій кистей рук, тонко координованих рухів пальців рук.

Інструкція до гри: логопед дає завдання розвісити прищепки на мотузці.

2. Гра «Розвісимо білизну»

Мета: розвиток дрібної моторики, предметних дій, сенсомоторики, зорово-просторової координації.

Інструкція до гри: попросити дітей допомогти розвісити білизну.

3. Гра «Весела лічба»

Мета: розвиток дрібної моторики, позицій кистей рук, динамічного та конструктивного праксису, предметних дій, просторової координації.

Інструкція до гри: захопивши прищепкою намистину, перетягувати її від початку мотузки до кінця.

Ігри з використанням дерев'яних будинків

1. Гра «Відчини замок»

Мета: розвиток позицій кистей рук, динамічного та конструктивного праксису, зорово-просторової координації, рухової пам'яті.

Інструкція: дитині пропонується відчинити замки на будинках запропоновані логопедом або з відповідного боку.

2. Гра «Геометричний будинок»

Мета: розвиток зорово- просторової координації, позиції кисті рук, предметних дій.

Інструкція до гри: кожен будинок має віконце відповідної форми. Дитина отримує графічні зразки геометричних фігур. Спочатку потрібно знайти відповідні фігури серед різнокольорових стрічок, а потім викласти правильну послідовність і заховати їх у будинках.

3. Гра «Гарний господар»

Мета: розвиток зорово- просторової координації, статичних рухів, рухової пам'яті.

Інструкція до гри: дитині дають кошик із фруктами й овочами, які потрібно розкласти за кольором у будинки.

4. Гра «Хто де сховався?»

Мета: розвиток координації рухів, довільної моторики пальців рук, сенсомоторики (узгодженості рухів руки й ока).

Інструкція до гри: дитині потрібно відчинити будинок та знайти того, хто в ньому сховався.

Ігри з резинками

1. Гра «Знайди пари»

Мета: розвиток дрібної моторики, позицій кистей рук, сенсомоторики (узгодженості рухів руки й ока), рухової пам'яті.

Інструкція до гри: дитина повинна за допомогою резинок з'єднати 2 однакові за кольором кнопки.

2. Гра «Геометричні малюнки»

Мета: розвиток дрібної моторики, позицій кистей рук, сенсомоторики (узгодженості рухів руки й ока), рухової пам'яті.

Інструкція до гри: потрібно викласти малюнок за схемою.

Ігри з кольоровими стрічками

1. Гра «Розв'яжи / зав'яжи»

Мета: розвиток предметних дій, динамічного та конструктивного праксису, рухової пам'яті.

Інструкція до гри: дитині пропонується розв'язати стрічку, потягнувши за кінчик, назвати літеру, з якої починається назва кольору стрічки. Потім стрічку треба знову зав'язати.

2. Гра «Веселі гусенички»

Мета: розвиток динамічного та конструктивного праксису, розвиток тонко координованих рухів і довільної моторики пальців рук.

Інструкція до гри: протягнути стрічку в щілинки корзинок і зав'язати на вузлик.

3. Гра «Вузлики»

Мета: розвиток рухової пам'яті, координації рухів, довільної моторики пальців рук.

Інструкція до гри: стрічка просувається в геометричну фігуру та зав'язується вузликом.

Ігри на магнітній дошці

1. Гра «Автівка їде»

Мета: розвиток рухової пам'яті, позицій кистей рук, довільної моторики пальців рук, зорово- просторової координації.

Інструкція до гри: на магнітній дошці намальовані різні варіанти дороги, й дитині потрібно проїхати на автівці, не перетинаючи кордони.

2. Гра «Знайди пару»

Мета: розвиток предметних дій, довільної моторики пальців рук, зорово- просторової координації, сенсомоторики (узгодженості рухів руки й ока).

Інструкція до гри: дитині пропонується знайти пару овочів / фруктів / тварин у відповідності до запропонованих карток.

3. Гра «Намалюй»

Мета: розвиток координації рухів, рухової пам'яті, позицій кистей рук, зорово- просторової координації.

Інструкція до гри: дитина має намалювати предмети, схожі на коло, квадрат, трикутник, ромб.

4. Гра «Складові сходинки»

Мета: розвиток тонко координованих рухів пальців рук, зорово- просторової координації, сенсомоторики (узгодженості рухів руки й ока)

Інструкція до гри: запропоновані логопедом слова дитині повинна поділити на склади та озвучити.

Інші ігри

1. Гра «Чарівна риболовля»

Мета: розвиток рухової пам'яті, предметних дій, тонко координованих рухів пальців рук, розвиток зорово- просторової координації.

Інструкція до гри: у губці сховано монети, які потрібно дістати за допомогою магніту.

2. Гра «Хто де працює?»

Мета: розвиток довільної моторики пальців рук.

Інструкція до гри: на кожному будинку наклеєно назви найпоширеніших професій. Дитині потрібно розкласти предмети у будинки, які відповідають певній професії.

3. Гра «Сортування»

Мета: розвиток зорово-просторової координації, динамічного та конструктивного праксису, рухової пам'яті.

Інструкція до гри: дитині потрібно знайти та відсортувати схожі за певною ознакою предмети.

4. Гра «Сліди»

Мета: розвиток зорово-просторової координації, динамічного та конструктивного праксису, рухової пам'яті.

Інструкція до гри: дитині пропонується залишити сліди тварин і пройтися цими слідами так, як ходить певна тварина.

5. Гра «Чарівний мішечок»

Мета: розвиток довільної моторики пальців рук.

Інструкція до гри: логопед дає завдання дитині дістати із мішечка картки, на якій намальовані літери, які вивчається на занятті. Учень має дібрати слова, що починаються з цієї літери.

6. Гра «Варення»

Мета: розвиток координації рухів, динамічного та конструктивного праксису, довільної моторики пальців рук.

Інструкція до гри: дитині пропонується 4 «банки» основних кольорів. Дитина повинна розділити фрукти та овочі за кольорами на банках. Як ускладнення можна використовувати схеми.

Наочний матеріал для проведення занять добирався з урахуванням таких критеріїв:

- віку дітей;
- естетичного оформлення матеріалу;
- здатності наочного матеріалу породжувати певні образи;
- стимуляції розумової діяльності.

У ході реалізації розробленої нами експериментальної методики розвитку дрібної моторики виділяли 3 періоди – підготовчий (1 тиждень), основний (3 тижні) та заключний (1 тиждень). Їх особливості висвітлено на рис 3.3.

Рис. 3.3. Схема реалізації розробленої програми розвитку дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення

Розвиток дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення відбувався впродовж логопедичних занять, які відбувалися за розкладом і темами, визначеними в календарно-тематичному плані вчителя-логопеда. Заняття проводилися 3 рази на тиждень. Тривалість логопедичного заняття складала 45 хвилин, з яких на розвиток дрібної моторики було виділено 15. Усі заняття проводилися індивідуально.

Робота з розвитку дрібної моторики здійснювалася цілеспрямовано та систематично. Тематичне планування занять експериментального навчання подано нижче (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Тематичне планування занять експериментального навчання

Тижні роботи	№ заняття	Тема заняття
1 тиждень	1 заняття	Мовленнєві та немовленнєві звуки [А],[У]
	2 заняття	Звуки [О],[Е]. Іграшки
	3 заняття	Звуки [І],[И]
2 тиждень	4 заняття	Парні звуки [Б], [П]
	5 заняття	Диференціація парних звуків [Б], [Б'], [П], [П']
	6 заняття	Звук [Н]. Множина / однина, фрукти та овочі
3 тиждень	7 заняття	Звук [Д], [Д']
	8 заняття	Звуки [Т], [Т']
	9 заняття	Звуки [Д], [Д']. Древа та куші, ягоди та гриби
4 тиждень	10 заняття	Звуки [Т], [Т']. Продукти харчування
	11 заняття	Диференціація парних звуків [Д], [Т]
	12 заняття	Свійські та дикі тварини
5 тиждень	13 заняття	Звук [С]
	14 заняття	Звук [Ш]
	15 заняття	Диференціація парних звуків [С], [Ш]

Далі подано зразок конспекту заняття за нашою експериментальною методикою, де за основу було взято структуру заняття А. В. Ільїних «Розвиток дрібної моторики рук у дітей із загальним порушенням» які навчаються за адаптованими освітніми програмами, за допомогою авторського методичного посібника «Розумне совеня» [20]. Методика передбачала активне застосування загальновідомих та авторських ігор з прищепками, з будинками, стрічками та резинками, релаксаційною зоною та магнітною дошкою.

Зразок конспекту заняття

Конспект заняття з розвитку дрібної моторики

Тема: Овочі та фрукти

Мета: закріплення та розвиток навички дрібної моторики, збагачення словникового запасу, розвиток тонко координованих рухів пальців рук, динамічного та конструктивного праксису, зорово-просторової координації.

Матеріал: розвивальна дошка, картки.

Перебіг заняття

I. Вступна частина. Організаційний момент: повідомлення теми заняття, повторення вивченого.

II. Основна частина. Виконання вправ та ігор за темою заняття, спрямованих на розвиток дрібної моторики.

1. Масаж рук із віршовим супроводом.

Виріс у нас часничок,
Перець, помідор, кабачок.
Вишня, слива, огірок,
Цибуля, гарбуз, бурячок,
Всі ми овочі зібрали
Друзів дружно пригощали.
Квасили, їли, солили,
З ферми додому возили.
Прощавай же ти на год,

Почергово масажуємо пальці

Ховаємо кожен пальчик у кулак

Наш родючий огород.

2. Гра «Хто де сховався?»

Мета: розвиток координації рухів, довільної моторики пальців рук, сенсомоторики (узгодженості рухів руки й ока).

Інструкція: дитині потрібно відчинити будинок і знайти того хто сховався в ньому.

Ой не видно... темрява,

А що ж нам робити?

Треба чимось посвітити,

Світло запалити.

3. Гра «Геометричні малюнки»

Мета: розвиток дрібної моторики, позицій кистей рук, сенсомоторики (узгодженості рухів руки й ока), рухової пам'яті.

Інструкція: викласти малюнок за схемою.

4. Пальчикова гімнастика

Ми гуляємо в саду,

Зараз я до тебе йду.

Будем гратися й співать,

Потім підемо гулять.

Будем бігати й стрибати,

Потім підемо ми спати.

Ідемо пальцями по поверхні

Граємо в ладунки

Вправа «кулак – ребро»

Долоні покласти під вухо.

5. Гра «Намалюй»

Мета: розвиток координації рухів, рухової пам'яті, позиції кисті рук, розвиток зорово-просторової координації.

Інструкція: дитині потрібно намалювати предмети, схожі на коло, квадрат, трикутник, ромб.

6. Гра «Складові сходинки»

Мета: розвиток тонко координованих рухів пальців рук, зорово-просторової координації, розвиток сенсомоторики (узгодженості рухів руки й ока).

Інструкція: запропоновані логопедом слова дитина повинна поділити на склади та вимовити.

7. Гра «Вішалка»

Мета: розвиток дрібної моторики, розвиток предметних дій, позицій кистей рук, тонко координованих рухів пальців рук.

Інструкція до гри: логопед дає завдання розвісити прищепки на мотузку.

III. Заключна частина. Релаксація. Підбиття підсумків.

3.2 Аналіз ефективності експериментальної методики

Використовуючи дані наведеними в науково-методичній літературі, результати спостережень і дослідження дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення, ми розробили авторську методику розвитку дрібної моторики й упровадили її в корекційно-логопедичний процес.

Для констатувального дослідження було сформовано 2 групи: група порівняння та основна група. До групи порівняння увійшли діти, які в подальшому продовжили займатися за методиками, використовували у вищезазначеному навчальному закладі. Основна група займалася за розробленою нами методикою.

Упродовж трьох місяців впровадження методики на корекційно-логопедичних заняттях ми вели активне спостереження за дітьми.

Після експериментального навчання за методикою розвитку дрібної моторики дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення із застосуванням вправ та завдань за допомогою розвивальної дошки «Bizyboard» було здійснено повторне дослідження рівня розвитку дрібної моторики на базі дитячого будинку-інтернату ім. О. В. Сіяговського м. Зіньків.

Повторне вивчення дрібної моторики дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня після формувального експерименту засвідчило результати, подані в табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Результати обстеження дрібної моторики за методикою Т. І. Гризик і Л. Є.

Тимощук

Блоки	ДО						ПІСЛЯ					
	Низький рівень.		Середній рівень		Високий рівень		Низький рівень.		Середній рівень		Високий рівень	
	АЧ	%	АЧ	%	АЧ	%	АЧ	%	АЧ	%	АЧ	%
1 блок	2	34	4	66	-	-	-	-	-	-	6	100
2 блок	1	17	4	66	1	17	-	-	2	34	4	66
3 блок	4	66	2	34	-	-	1	17	-	-	5	85
Разом	7	38	10	56	1	6	1	6	2	11	15	83

Примітки: АЧ – абсолютне число.

У першій частині таблиці подано результати первинного дослідження (ДО). Після впровадження методики було повторно оцінено рівень розвитку дрібної моторики, а отримані результати занесено до другої частини таблиці (ПІСЛЯ). Із завданнями першого блоку впоралися всі діти, отримавши показники 100%, що відповідає високому рівню; у другому блоці було зафіксовано середній (34%) та високий рівні (66%), у третьому – блоці низький рівень (6%), середній (11%) і високий рівні (83%).

На рис. 3.4. простежено тенденцію підвищення рівня розвитку дрібної моторики під час повторного дослідження.

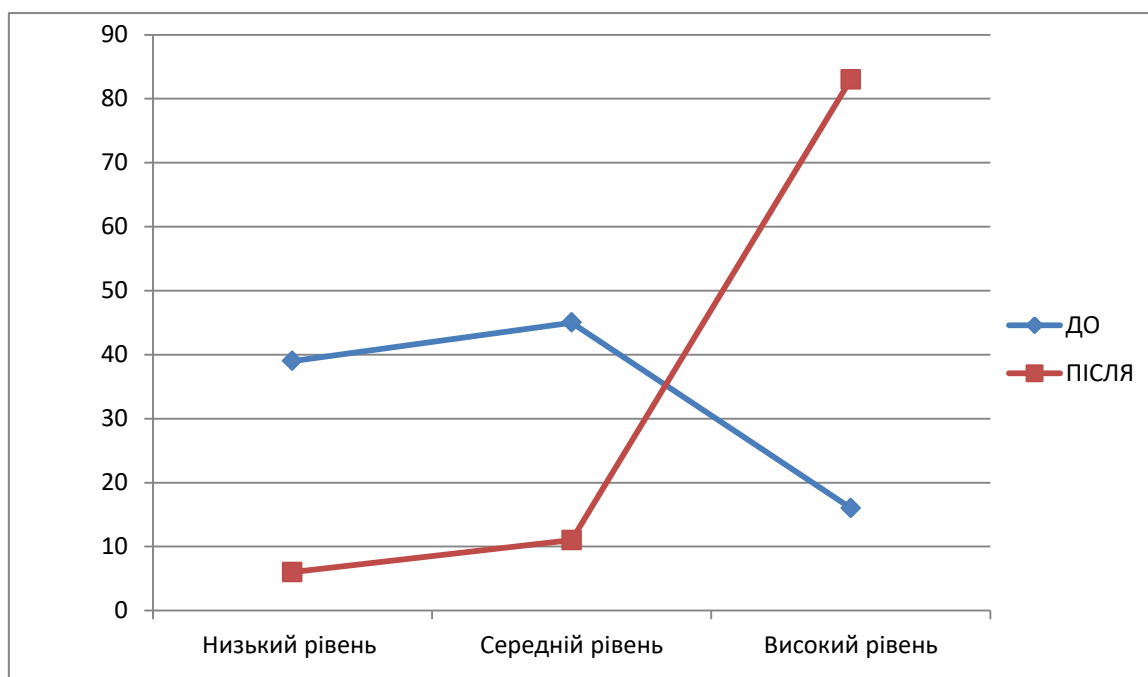

Рис. 3.4. Схема розвитку дрібної моторики (%)

За даними повторної діагностики із застосуванням методики «Доріжки», виконання вправи покращилося на 50%. Натискання на олівець стало не таким сильним, лінію одного кольору накреслено від початку до кінця, зменшилася кількість перетину межі. Результати первинного та вторинного дослідження висвітлено у табл. 3.2. та зображено на рис. 3.5.

Таблиця 3.3.

Зіставлення результатів обстеження дрібної моторики за методикою «Доріжки» (за Л. А. Венгером)

	Низький рівень розвитку ДМ		Середній рівень розвитку ДМ		Високий рівень розвитку ДМ	
	Абсолютне число	%	Абсолютне число	%	Абсолютне число	%
До	3	50%	2	33%	1	17%
Після	-	-	3	50%	3	50%

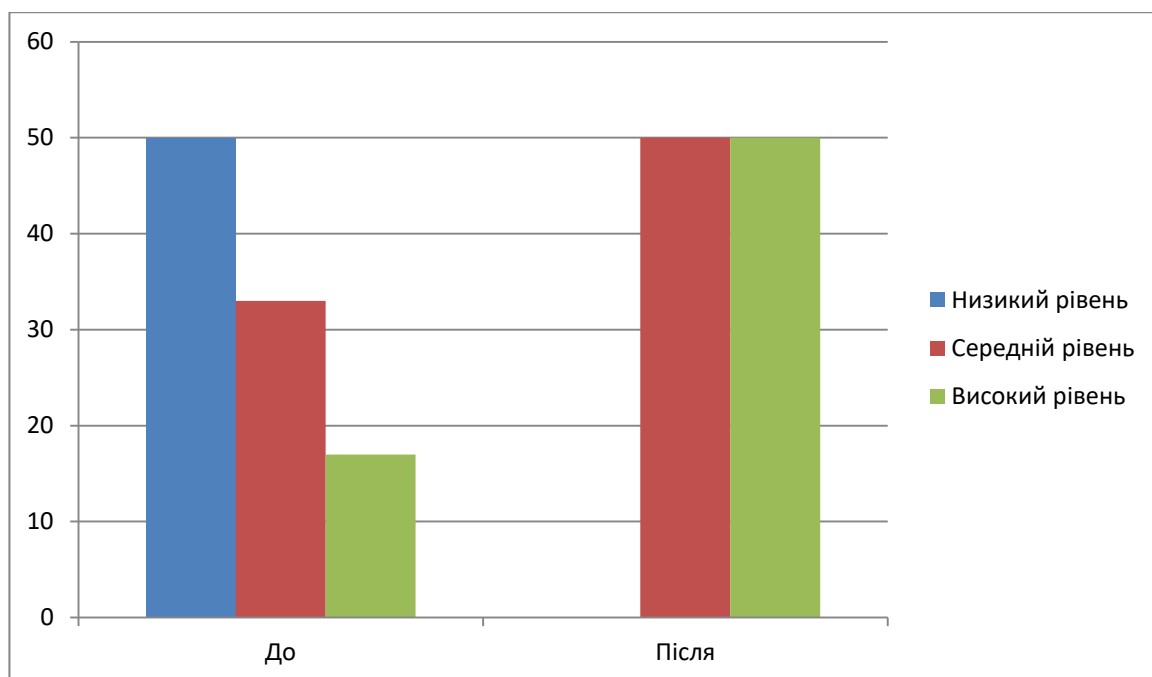

Рис. 3.5. Динаміка показників розвитку дрібної моторики за методикою «Доріжки» (за Л. А. Венгером)

3.3.Розробка розвивальної дошки «Bizyboard»

На підставі результатів дослідження було розроблено розвивальну дошку. За основу прийняв винахід «Bizyboard» (з англ. board – «дошка», bizy – «займати», тобто «дошка, що займає»). Її основне завдання – сприяти під час освоєння навколишнього світу і маніпуляцій з побутовими предметами та спеціальним дидактичним матеріалом.

Яскравий приклад такого матеріалу – «Bizyboard», розвивальна дошка з надійно закріпленими на полотні кнопками, вимикачами, клямками, гачками, карабінами, кранами та іншими маленькими «небезпеками», які дитині в повсякденні чіпати заборонено або не бажано [22].

Взагалі розвиваюча дошка «Bizyboard» являє собою ігрову панель, яка зроблена з деревини, на якій закріплено різноманітні деталі, що призначаються для навчання дитини вправно керувати власними рухами та знайомлять із навколишнім світом і речами, потрібними для повсякденного користування.

Завдяки розвивальній дошці збагачується сенсорний досвід малюка, розвивається дрібна моторика (формується здатність брати дрібні предмети,

стискати їх пальцями) вдосконалюється координація рухів, розвивається інтелект, пізнавальні процеси, виховується терплячість і самостійність. Дитина маніпулює з предметами з власної ініціативи та за власним бажанням. Розвивальну дошку можна використовувати як у груповій кімнаті, так і на майданчику.

«Дітей учить те, що їх оточує» - це правило сформоване видатною італійською вченою, педагогом і психологом Марією Монтессорі майже сто років тому, актуальне й нині.

Розвивальні дошки поділяють на кілька видів:

Однобічні «Bizuboard» зроблені на пласкій дошці. Ними можна гратися, закріпивши їх на стіні чи поклавши на підлогу. Вони бувають різних розмірів: малі, середні та великі.

Великі «Bizuboard» більше підходять для дитсадочків або кафе з ігровими зонами для дітей, аніж для дому, насамперед, через їхній розмір і високу ціну.

Маленькі «Bizuboard», хоч і не мають так багато ігрових елементів, можна легко взяти із собою в подорож або в гості.

«Bizuboard» середнього розміру найпопулярніші. Вони відрізняються оптимальним співвідношенням розміру та наповненості розвивальними елементами. Така дошка стане найкращим подарунком для малечі.

Подвійні бізіборди мають два боки. Це або з'єднані між собою ігрові дошки, або один з боків – грифельна дошка для малювання.

Перш ніж почати розробку самої розвивальної дошки, було необхідно вивчити ринок та знайти вже наявні в продажу аналоги.

Розвивальні дошки «Bizuboard» зараз користуються великою популярністю як серед дітей так, і серед батьків, тому створено чимало різновидів цього корисного винаходу. Кожна дошка є індивідуальною та відрізняється від решти матеріалом, наповненням і тематикою.

Основою всіх розвивальних дошок є деревина, екологічно чистий і довговічний матеріал.

Оскільки наше дослідження присвячене різним аспектам розвитку дрібної моторики дітей віком 4-5 років, ми вирішили розробити розвивальну дошку саме для дітей цієї вікової категорії. Розробляючи дошку, необхідно пам'ятати, що вона повинна мати достатньо елементів, які можна за потреби зняти, якщо вони заважатимуть, і невелику кількість ігор, які можна використовувати як додатковий матеріал.

Статистика стверджує що дітям у віці 4-5 років цікаво «те, чого не можна»: відмикання замків і дверей, малювання на різних матеріалах, розкидання іграшок тощо. Ми прагнули не просто повторити засадничу ідею розвивальної дошки, а додати щось нове.

Етапи створення розвивальної дошки «Bizuboard» такі:

1 етап – вибір матеріалів.

Ми використали ДСП кольору слонової кістки.

Габаритні розміри: 1400 x 1040 x 15 мм.

2 етап – розробка ігор, які знаходитимуться на дошці. Ми поділили її на різні зони, щоб дитина могла швидко переходити від одного виду діяльності до іншого, не змінюючи місце заняття. Так на дошці утворилися 3 зони [22] (рис. 3.6.)

Рис. 3.6. Зони розвивальної дошки

Оснащення розвивальної дошки мало на меті поєднання простих і зрозумілих засобів, призначених для розвитку дрібної моторики та корекції мовленнєвого дефекту.

Оснащення розвивальної дошки:

1. Магнітна дошка.
2. 4 дерев'яні будинки.
3. 2 кошики.
4. Логопедична вішалка.
5. Масажна зона (ролик, щітка, 4 губки).
6. Геоборд.

Додаткові матеріали

1. Магніти (тварини дикі / свійські, фрукти, овочі).
2. В'язані матеріали (фрукти / овочі).
3. Прищіпки;
4. Сенсорні матеріали.
5. Геометричні фігури.

Дерев'яні будинки, виконані з дерева в 4 основних кольорах (червоний, жовтий, зелений, синій), мають віконця певної форми та двері із різними видами ручок і замків. Віконця кожного будинку різняться за геометричною формою.

Геоборд, виготовлений із деревини, має пластикові гвіздочки розташовані на відстані 5 см один від одного.

До кожної зони нами було розроблено певні методичні рекомендації, завдання та ігри.

Отже, ми намагалися створити багатофункціональну розвивальну дошку, яка б не тільки сприяла розвитку дрібної моторики, а й мовлення, мислення, пам'яті, уваги.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

З метою піднесення рівня розвитку дрібної моторики у дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення нами було розроблено експериментальну методику з використанням розвивальної дошки «Bizzyboard». Ця методика мала на меті розв'язання розвивальних, корекційних, виховних і навчальних завдань. Під час роботи ми спиралися на принципи доступності, систематичності та послідовності, наочності, індивідуального підходу, а також урахування віку дітей.

Під час упровадження розробленої експериментальної методики, покликаної сприяти розвитку дрібної моторики у дітей віком 4-5 років, нами було використано різноманітні види завдань: ігри з предметами (фігурки тварин / овочів / фруктів, магніти), ігри-змагання, ігри-загадки.

Після навчання дітей за авторською методикою було здійснено повторне діагностування рівня розвитку дрібної моторики із визначенням результатів: методика Т. І. Гризик і Л. Є. Тимощук засвідчила покращення дрібної моторики на 29% у групі порівняння та на 15% у основній, за методикою «Доріжки» (за Л. А. Венгером) показники точності та контролю за власними діями зросли на 50%.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що розроблена нами експериментальна методика є ефективною та заслуговує на впровадження в логопедичну практику.

ВИСНОВКИ

На підставі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури висвітлено проблему затримки розвитку дрібної моторики у дітей віком 4-5 із загальним недорозвиненням мовлення II рівня і запропоновано шляхи її розв'язання.

Спираючись на наукові дані та результати власних досліджень, ми дійшли висновку, що діти віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення потребують уведення до корекційної програми вправ на розвиток дрібної моторики для подальшого коректування мовленнєвої вади.

Для дослідження рівня розвитку дрібної моторики в дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення нами була використана методика запропонована Т. І. Гризик, Л. Є. Тимощук, Методика «Доріжки» (по Л. А. Венгеру), які дозволили визначити ступінь розвитку дрібної моторики та підібрати ігри для корекції.

Аналізуючи ефективність діагностичних методик, зазначеної категорії необхідно зазначити, що дрібна моторика дітей перебуває на початковому рівні щодо вікових норм, оскільки виконувати більш складні вправи їм було значно важче. Це пояснюється тим, що в онтогенезі людини будь-які процеси розвиваються від простішого до складнішого.

Керуючись даними науково-методичної літератури, результатами первинного дослідження, ми розробили експериментальну методику розвитку дрібної моторики у дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення за допомогою розвивальної дошки й упровадили її в корекційно-логопедичну практику логопедичного кабінету Зіньківського дитячого будинку-інтернату ім. О. В. Синяговського. Дітей було розділено на дві групи: група порівняння й основна група. Упродовж 3 місяців застосування корекційно-розвиваючих заходів у формі логопедичних занять ми постійно спостерігали за вихованцями.

Проаналізувавши результати вторинного обстеження, ми виявили тенденцію до піднесення рівня розвитку дрібної моторики. Методика, запропонована Т. І. Гризик і Л. Є. Тимощук, засвідчила покращення дрібної

моторики на 29% у групі порівняння та на 15% у основній. За методикою «Доріжки» (за Л. А. Венгером) точність і контроль за власними діями покращилися на 50%.

Здійснене дослідження підтвердило ефективність розробленої нами експериментальної методики розвитку дрібної моторики у дітей віком 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення II рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антакова-Фомина Л.В. Стимуляция развития речи у детей раннего возраста путём тренировки движений пальцев рук (тезисы докладов 24-го Всесоюзного совещания по проблемам ВНД). Москва: Просвещение, 1974. 235с.
2. Аркин Е.А. Ребенок в дошкольные годы. Москва: Просвещение, 1967. 43с.
3. Артемьева А. В. «Развитие мелкой моторики у детей 3-5 лет». Методческое пособие. «Библиотека логопеда (Сфера)». 2016. 70с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=dEc3DwAAQBAJ&pg=PT1&lpg=PT1&dq=олександра+артемьева+2016+развитие+мелкой+моторики+у+детей+35+лет&source=bl&ots=MbgSRuoozN&sig=ACfU3U2sirMgpP9iUkr4kdKMiXbltCYnMw&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjJpN6u7aH0AhX8bsIHTxJDSwQ6AF6BAgIEAM#v=onepage&q=олександра%20артемьева%202016%20развитие%20мелкой%20моторики%20у%20детей%203-5%20лет&f=false>.
4. Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція. Базовий компонент дошкільної освіти: наказ № 615 від 22.05.2012 «»). 21 с.
5. Беззубцева Г.В. Развиваем руку ребенка, готовимся к рисованию и письму: Конспекты занятий с играми и упражнениями по развитию мелкой моторики и графических навыков у детей 5–7 лет. Москва: ГНОМид, 2003. 120с.
6. Біла А. Є., Мирясова В. І. Пальчикові ігри для розвитку мовлення дошкільнят. Посібник для батьків і педагогів. Фірма« Видавництво АСТ: 2000р.
7. Венгер Л.А., Пилюгина Э.Г., Венгер Н.Б.. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет. Москва: Просвещение, 1988. 144 с.
8. Виготський Л. С. Розвиток усного мовлення. Дитяче мовлення. 1996. Ч.1
9. Визель Т. Г. Основы нейропсихологии: учеб. для студентов вузов. Москва: АСТАстрель Транзиткнига, 2005. 384 с.

10. Вікові особливості мовленнєвого розвитку дитини. URL: <http://www.logopedia.com.ua/batkam/v-kov-osoblivostmovlenn-vogo-rozvitku-ditini>
11. Влияние мелкой моторики рук на развитие речи детей дошкольного возраста. 2014. URL: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/razvitie-rechi/2014/04/14/vliyanie-melkoy-motoriki-ruk-na-razvitie-rechi-detey>.
12. Воробйова Л. В. Розвиваючі ігри для дошкільнят. Вид. будинок «Літера»: 2006. 98 с.
13. Гаврилина С.Е., Кутявина Н.Л., Топоркова И.Г., Щербинина С.В. Развиваем руки, чтоб учиться писать и красиво рисовать. Ярославль, 2007. 122с.
14. Дичківська І.М., Іоніманська Т.І., Монтессорі М.: теорія і технологія. Видавничий Дім «Слово», 2009. 304 с.
15. Дєдов О. Діагностика готовності дітей до школи. Хотин, 2014. 194 с.
16. Дмитриева В. Г. Альбом по развитию мелкой моторики. Умные пальчики. От 4 до 6 лет. АСТ, 2016. ISBN: 978-5-17-098710-8
17. Епишкина Т. А. «Виды конструкторов для дошкольников». URL: <https://infourok.ru/prezentaciya-vidikonstruktorov-dlya-doshkolnikov-2389618.html>.
18. Єрмакова І. А. Розвиваємо дрібну моторику у малюків: Вид. хата «Література», 2006.
19. Жукова О. Ловкие пальчики. Книга первых знаний, академия раннего развития. АСТ, 2014. 64 с.
20. Ильиных А.В. Развитие мелкой моторики рук у детей с общим нарушением речи обучающихся по адаптированным образовательным программам, посредством авторского методического пособия «Умный совенек» (авторская разработка). Липецк, 2016. 21с. URL: <https://www.detskysad91.ru/Умный%20совенок.pdf>.
21. Інфопедія. Поняття про загальне недорозвинення мовлення. URL: <https://infopedia.su/7xb98e.html>.
22. Исаенко О. Развиваем речь, мышление, мелкую моторику. Клуб семейного досуга, 2014. 128 с.

23. Келарева С.А. Формирование речевой деятельности у детей с тяжелыми нарушениями речи. 16 с. URL: https://infourok.ru/prezentaciya-formirovanie-rechevoj-deyatelnosti-u-detej-s-tyazhelymi-narusheniyami-rechi-4340293.html?is_new.

24. Ким Е. А. Проект на тему: " Развитие мелкой моторики рук у детей дошкольного возраста посредством использования разных видов деятельности". 2017. URL: https://nsportal.ru/detskiy_sad/raznoe/2017/09/16/proekt-po-razvitiyu-melkoy-motoriki-u-detey-s-onrhttps://www.detskysad91.ru/Умный%20совенок.pdf

25. Крутий К. Л. Формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку: Монографія. Запоріжжя: ЛПКС, 2004.

26. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). СПб.: СОЮЗ, 1999. 160 с.

27. Левина Р. Е. Воспитание правильной речи у детей. [АПН РСФСР](#).1958. 31 с.

28. Лурия А. Р., Цветкова Л. С. Нейропсихология и проблемы обучения в общеобразовательной школе. Москва: МПСИ, МОДЭК, 2008. 64 с.

29. Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. Одеса: ПНЦ АПН України СВД М.П.Черкасов, 2005. 319 с.

30. Мар'євич Н. Психологічні особливості організації ігрової діяльності молодших школярів на музичному матеріалі: Наукові записки. Серія «Початкове навчання». Вінниця:, 2008. 4 с.

31. *Маисталер А. С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Таврійський вісник освіти. 2015. 242-247 с.*

32. . Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук. кер. проекту: В.О. Огнев'юк; наук. ред.. Г.В. Беленька; авт.. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 352 с.

33. Муліка К. Психологічна готовність шестирічної дитини до школи. Полтава : ПОІППО, 2008. 84 с.

34. Николаев А. Пальчиковые игры. 2013. 98с.
35. Подд'яков М.М. Способы сенсорного воспитания. Теория і практика сенсорного воспитания в дитячому садку: Просвещение, 1965. 188с.
36. Понятийно-терминологический словарь логопеда. Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. 400 с.
37. Прищепа С., Попкова Н., Коняхина Т. Мелкая моторика в психофизиологическом развитии дошкольников. Дошкольное воспитание. 2005, 60 – 64 с.
38. «Развитие речи детей дошкольного возраста посредством развития мелкой моторики руки через разные виды деятельности». URL: <https://4csadik.pf/data/documents/Razvitie-melkoy-motoriki.pdf>.
39. Сафонов О. В. Коррекционно-педагогическая работа по активизации речевой деятельности дошкольников с общим недоразвитием речи. Логопед в детском саду. 2006. С. 53.
40. Тимощук Л. Е., Гризик Т. И. Развитие речи детей 5-6 лет : метод. пособие для воспитателей дошк. образоват. учреждений .Москва: Просвещение, 2006.
41. Федоренко Л.П., Фомичева Т.А. Методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку: Посібник для вихователя дитячого садка.- 2-е видання. Освіта, 1984.
42. Филичева Т. Б. Основы логопедии. Москва: Просвещение, 1989. 223с.
43. Филичева, Т.Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. Владос, 2007. 224 с. URL: <https://referatbooks.ru/diplomnaya-rabota/razvitie-melkoy-motoriki-paltsev-ruk-u-detey-starshego-doshkolnogo-vozrasta-s-obschim-nedorazvitiem-rechi-v-igrovyih-uprajnениyah/>
44. Филичева Т. Б., Туманова Т. В., Чиркина Г. В. Воспитание и обучение детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. Программно-методические рекомендации: Дрофа, 2009. 192 с.

45. Цвынтарный В.В. Играем пальчиками и развиваем речь. СПб, 1996. 88 с.
46. Шанина, Л. Ю. Развитие мелкой моторики у детей с общим недоразвитием речи. Проблемы и перспективы развития образования : материалы IV Междунар. науч. конф. Пермь : Меркурий, 2013. 66-68 С.
47. Шевцова Е. Е. Психолого-педагогическая диагностика и коррекция заикания. Москва, 2009. 272 с.
48. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене. Видавничий Дім «Слово», 2015. 672 с.
49. Янушко Е. А. Розвиток дрібної моторики у дітей раннього віку. 1-3 роки. (Владос), 2017. 369 с.